

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Szociológiai Intézet
Szociológia BA

A cigányság megítélése Nak környékén

Témavezető tanár:

Daróczi Gergely
óraadó

A szakdolgozat készítője:

Kovárczi Béla András
Szociológia BA

Piliscsaba, 2010.

Tartalom

Bevezetés	5
I. Elméleti áttekintés	7
I.1. A cigányság meghatározásának problémái.....	7
I.2. Cigányok az iskolában	9
I.2.1. Lemorzsolódás	11
I.2.2. Továbbtanulás	13
I.2.3. Iskolarendszer problémái	14
I.3. Romák a munkaerőpiacon.....	16
I.3.1. Munkanélküliség	17
I.3.2. Foglalkoztatási diszkrimináció és megoldási kísérletek	20
I.4. Romák az egészségügyben.....	22
I. 4.1. Ellátásban való (nem) részesülés	23
I. 5. Romák a médiában.....	24
I. 6. Romák életkörülményei	26
I. 7. Romák Dél-Dunántúlon	27
I.8. Előítélet és integráció.....	28
I.9. Identitás.....	30
II. Empirikus kutatás.....	31
II.1. A kutatás tárgya	31
II. 2. Vizsgálat helye, ideje és a körülmények	32
II. 3. Vizsgálat módszertana	32
II.4. A kérdőív elemzése.....	34
II.4.1. Megkülönböztetés I.....	34
II. 4.2. Megkülönböztetés II.	35

II. 4.3. Megkülönböztetés III.	39
II. 4. 4. Megkülönböztetés IV.	45
Összefoglalás	49
Bibliográfia	51
Mellékletek	58
Melléklet 1.	58
Melléklet 2.	59
Melléklet 3.	63
Melléklet 4.	64
Melléklet 5.	65
Záradék	66

Bevezetés

2004. május 1-jét követően az Európai Unióban jelentős expanzió történt. A 2007-es évben pedig immár huszonhét tagállamra bővült. Ezáltal az Atlanti-óceántól a Balkán keleti végéig húzódik a zóna, és lefedi Európa nagy részét. Az Unióba való felvételt pedig azóta már több ország is kérvényezte, többek közt Szerbia is. A schengeni határok kitolódásával a supranacionális érdekek, azaz a nemzetek feletti érdekek mind jobban előtérbe kerülnek. Esetünkben nem a katonai, vagy gazdasági fontosságokra, célokra gondolok, hanem a társadalmi változásokra, melyek ennek velejárói, vagy velejárói lesznek, ha majd természetessé válik a határok nélkülség, és megszűnnek a külföldi munkavállalókat távol tartó korlátozások. Az Európai Unió, megőrizve kulturális értékeit egy nagy, nációkat tömörítő, de szuverenitásukat elfogadó intézménnyé válhat. A határnyitások nagyfokú mobilitáshoz vezethetnek a következő évek során, mind a pénzkereseti lehetőségek miatt, mind egy másik élet reménye okán. A Tárki 2010 első negyedévében végzett felmérése szerint a magyarországi felnőtt lakosság 7 százaléka néhány hónapra, 8 százaléka pedig néhány évre kimenne külföldre dolgozni. 5 százalékuk pedig a kitelepülést fontolgatja.¹ A mobilitás okán a nemzetiségek keveredni fognak, de megmarad a lehetőségük saját nemzetükhöz tartozni, bárhol is vannak az Unió területén. Ezt a törekvést támasztja alá a különböző etnikumok kiválási szándékai az anyaországokból, gondoljunk csak a baszkokra, vagy a katalánokra. De meg lehet említeni Koszovót is, amely 2008-ban önálló, szuverén állammá válhatott. Azon életforma, melyet a határnyitásokkal lehetővé tettek, nagyfokú toleranciát, elfogadást igényel, és nem visel meg semmilyen diszkriminációt. A magatartási modell nagyrészt az uniós állampolgárokon múlik, de függ a politikai intézkedésektől és a diplomáciától is. A probléma két részből áll: egyfelől hogyan tudnak együtt élni a polgárok, másfelől pedig mit hajlandó tenni az adott állam a békés együttélésért.

Fókuszálva a gondolatmenet, hazánkban a cigánysággal kapcsolatos kérdésekbe ütközünk. Fontosnak tartom megismételni, hogy az együttélés ugyanúgy függ az ország

¹ Forrás: http://www.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo_hun.pl?sorszam=TDATA-H20 (Letöltve: 2010.11.13.)

lakosaitól, mint a Parlamentben ülőktől. Az országban élő, történelmileg és számbelileg jelentős kisebbség viszonyát a többi lakossal élhető szinten kell fenntartani. Már ez az egyetlen gondolat is rögtön számos problémát vet fel.

Liegeois, francia romológus szerint nem lehet pontosan meghatározni a cigány népesség számát, azaz, hogy pontosan kik ők és hányan vannak, mivel az alkalmazott kérdéseket (pl.: ki a cigány, ön cigánynak vallja magát? stb) a politika határozza meg országonként, mely nem feltétlenül pontos. További probléma, hogy a népszámlálás során a cigányok egy része nem vallja be származását, mivel az évszázados üldöztetések erre sarkallják. Jean-Piere Liegeois becslése is tág intervallumot mutat, számításai szerint 550000-650000 cigány élt Magyarországon 2007 táján. De hozzáteszi, hogy az azonosítás mellett problémát okoz a cigány népesség gyors növekedése is, mely szinte lehetetlenné teszi a pontos népesség meghatározást.²

A saját felelősség kérdése igaz egyaránt a romákra és a nem romákra is. Az egymás meg nem értése és az állandó politikai nyomás konfliktushelyzetekhez vezetnek, melyek ki fognak csúcsosodni további olaszliszka esetekben, vagy cigány-gyilkosságok formájában. Ennek a kérdésnek a kutatása, azaz az integráció vizsgálata széles szakirodalommal rendelkezik. A cigányság egész problémája már többféle oldalról meg lett vizsgálva és értékelve lett. Helyzetük, életük, kilátásaik mind-mind fel lettek térképezve.

Kutatásom fő célja, hogy a megkapott adatokat elemezve és összevetve a szakirodalommal láttassam, hogy a társadalom részéről mely problémák merülnek fel, melyek egy ideális együttélést lehetetlenné tesznek. Kutatásomban, melyet három Tolnai megyei faluban végeztem nyári kutatótábor keretében, a cigány kisebbséghez való viszonyulást, elfogadást, elutasítás mértékét vizsgáltam, a helybeliek, szomszédok részéről. A mintában szerepeltek cigány emberek is, de alacsony számuk miatt, csak egy kvázi szubjektív nézőpont került bele a kutatásba. Ennek a problémának a megvilágítását egy fontos lépésnek tartom, mely elengedhetetlen az Unió integrációhoz. Fel akartam térképezni, hogy jelenleg Tolna megye általam vizsgált területein, mi a realitás, a lakosok milyen érzelmekkel viseltetnek a cigányok iránt, és a cigányok milyennek ítélik meg helyzetüket. Egy szűk metszetet akartam kapni falukutatás révén a témában, az általam felvetett problémával kapcsolatban. A vizsgálat általánosítással nem szolgált, bizonyos tendenciákatt, más kutatásokhoz képest eltérést, vagy épp hasonlóságot viszont fel lehet

² Liegeois 2009

fedezni. A dolgozat első felében egy áttekintést közlök a korábbi kutatásokból, melyek általános helyzetképet, jövőképet mutatnak meg, az élet több területén, munkavállalásnál, iskolákban, egészségügyben. Kitérek továbbá a kormányzati programokra is, a kutatásban pedig kitérek ennek megítélésére is többek között.

I. Elméleti áttekintés

*...nem tudja úgy, mint te, senki:
<mindnyájunknak el kell menni...>
Meglásd, hogy még a halott is föltámad!’’³*

Az 1848-49-es események szomorú és megrázó végkimenetelének feldolgozása az irodalom útján az összekovácsolódást próbálta fenntartani. Ennek egyik bizonyítéka Pósa Lajos: Dalok Banda Marciról című versének néhány itt közöl sora is. Ebben a költő a cigányprímást magasztalja és zenéjét a szabadságharc hőfokához hasonlítja. Hegedűs könyvében több, hasonló vers is fellelhető, mely a cigány-magyar viszonyt, mint egymást kiegészítő etnikumok kapcsolatát mutatja be. (Madách Imre: Dáridóban; Juhász Gyula: Kossuth-nóta) Ennek ellenére a XX. század végére a versek hangvétele és tartalma megváltozott.⁴

I.1. A cigányság meghatározásának problémái

A cigány népesség számának meghatározása komoly problémába ütközik. Ezért először fontos tisztázni kiket tekint a szakirodalom cigány etnikumba tartozónak, vagy épp mely meghatározottságok mentén vannak eltérések, melyek bizonyos útmutatást adnak a kutatással kapcsolatban.

A társadalomtudományokban éppúgy nincs egységes álláspont arról, ki számít cigánynak, mint a hétköznapi gondolkodásmód terén. Bár a kutatók nagy része elméletileg

³ Hegedűs 2000: 9

⁴ Hegedűs 2000

az önbesorolást tartja alapvetőnek, az elmúlt évtizedek szociológiai kutatási gyakorlata során azonban sokszor a környezet meghatározását tartották/tartják mérvadónak.⁵

Andorka Rudolf szerint is a legmegbízhatóbb eredményt a Kemény István által is használt módszert adja, azaz azokat tekintjük cigányoknak, akiket a környezetük annak mond. Abból indul ki, hogy a népességfelmérés alatt, direkt rákérdezés kapcsán nem lehet megfelelő eredményt kapni, mivel a nemzetiség és az anyanyelv kérdésének vizsgálatakor, csak egy töredék vallja azt, hogy cigány anyanyelvű vagy nemzetiségű lenne.⁶

A már említett Liegeois az önbesorolásnál az üldöztetéssel magyarázza a felvetett problémát, de a cigányság történelmének alulreprezentáltsága is közrejátszik a helyzetben. Az általam ismert történelemkönyvek (középiskoláig bezárólag) egyike sem foglalkozik behatóbban a kérdéssel.

A Ladányi-Szelényi szerzőpáros azt állítja, a kérdés tudományos igénnyel nem megválaszolható. Egy adott időpontban lehet mérni, hogy ki tartja magát cigánynak, vagy épp a kérdezőbiztos kit tart annak, de ezek torz eredményt adnak, igazságtartalmuk semmit mondó, de hangsúlyozzák, hogy az így kapott eredmények nem haszontalanok. Az önbesorolás függ az adott társadalom elfogadásától, vagy elutasításától, míg a besorolás ideológiai kérdés.⁷

Ligeti György pedig megemlíti tanulmányában, hogy a pusztán etnikai, vagy szociális alapon való besorolás (azaz, ha valaki egy romos, vizes falú házból jön ki, az csak cigány lehet) kihagyja a csoportból az értelmiséghez vagy a középosztályhoz tartozó egyéneket.⁸

A 2001. évi népszámlálás során külön-külön kérdés vonatkozott a nemzetiségre és az anyanyelvre. A kérdés önbesorolás útján működött. A kérdezőbiztosnak a megadott választ kellett beírnia, függetlenül attól, mi a saját véleménye. Ennek alapján cigány anyanyelvűnek 23.740 fő, míg cigány nemzetiségűnek 108.407 fő vallotta magát.⁹ A fent már említett Liegeois adattal (550.000-650.000 fő) valamint a Kemény-Havas

⁵ Ligeti 2009

⁶ Andorka 2006

⁷ Ladányi-Szelényi 2000

⁸ Ligeti 2009

⁹ http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf (Letöltve: 2010.11.13.)

kutatásokkal (1971 – 320.000 fő, 1994 – 434.000 fő)¹⁰ összevetve a népszámlálás adatait jól látható, hogy az önbesorolás, mint módszer egészen eltérő eredményt ad.

I.2. Cigányok az iskolában

A bölcsőde és az óvoda, - amely intézményekben még van „felvételi”, szemben a középiskolával, vagy az egyetemi alapképzésekkel – a legelső állomások azon úton, melyen elindulnak gyermekek és végighaladnak egészen a munkaerőpiacig. Az elsődleges szocializációs közegek között említett intézmények kulcsfontosságúak a cigány-magyar viszony alakulásában. Fontos kérdés, hogy ezekben az intézményekben, hogyan tudnak beilleszkedni a cigány gyermekek és a hozott mintákat mily módon tudják beilleszteni a társadalmilag elfogadottakba.

Az integráció nehézségének egyik problémáját ebben látja Gidáné Orsós Erzsébet is. *„A multikulturális hitbe ringatott Európában a multikulti mindaddig ünnepezt és örömteli míg nem ütközik bármilyen módon a többségi csoport érdekeibe, szokásaiba”.*¹¹ Eszerint egy cigány gyermek tanulhat cigányul, megismerheti a cigány történelmet, irodalmat, de érettségiznie csak magyar nyelven lehet, de véleménye szerint a cigány szokásokat is semmibe veszik. Így ha a tanuló egy virrasztás miatt nem megy be az iskolába, szankciók elébe néz, ugyanis nem fogadják el neki a hiányzást, csak orvosi igazolás ellenében.¹² Összefoglalva ez annyit tesz, hogy lényegtelen esetekben lehet a cigány cigány, de lényeges dolgoknál nem.

A cigány tanulók számadatait és statisztikáit Babusik Ferenc 2003-ban publikált, *Kutatás a roma gyerekeket képző általános iskolák körében* című tanulmányából kölcsönzöm. A kutatás alapja az 1971-től 1993-ig kötelező iskolaszintű adatszolgáltatások, melyek külön említik meg a cigány tanulókat is.

Az iskoláztatás megelőzően azonban, az elmúlt 20-30 évben ez tisztán látszik, az óvodai képzés elengedhetlenné vált. A gyermekek 90% részt is vesz benne, viszont intő jel, hogy a maradék 10%-nak a nagy részét cigányok teszik ki. Pedig a kutatások azt jelzik,

¹⁰ Andorka 2006

¹¹ Gidáné 2007: 125

¹² Gidáné 2007

hogy a gyermekek iskolai adaptációja nagymértékben összefügg azzal, hogy járt-e óvodába.¹³

Régóta ismert jelenség, hogy a roma tanulók – halmozottan hátrányos helyzetük következtében – az átlagosnál sokkal nagyobb arányban kezdik későbbi életkorban az iskolát. Az összes iskola közel harminc százalékában az elsősök 7-8 évesek, de az iskolák hat százalékában 8 évesek vagy e feletti. Ez az adat különösen azért figyelemre méltó, mivel a párhuzamosan végzett óvodai adatfelvétel szerint az óvodákban a 7 évesnél idősebb gyerekek aránya mindössze 1,4 százalék.¹⁴ Ennek magyarázata lehet a kistelepüléseken fellépő óvodahiány, mely együtt jár azzal, hogy a gyermekeket otthon nevelik, melynek következménye a már említett adaptációs problémák.

Ezzel az állítással egybecseng Simon Zoltán 2001-ben készült jelentése, mely kiegészíti ezt azzal, hogy Európa valamennyi országában fennáll ez a probléma. Ennek okát mindkét félnél meghatározza. A cigányság részéről a társadalom kultúrájának nem megfelelő ismerete, a többségi nyelv hiányos elsajátítása és a mély szegénység áll fenn, mint probléma. Másfelől viszont gondot okoz az óvoda hiánya, a szegregáció, a barátságtalan környezet és a kirekesztés.¹⁵

Az iskolákban tanuló roma gyerekek arányának növekedése maga után vonja a szociálisan veszélyeztetettnek nyilvánítottak arányának növekedését, folytatja az elemzést Babusik, de átlagosan jóval kevesebb gyermeket nyilvánítanak veszélyeztetettnek, mint amekkora az elsősök között a romák aránya. Kiemeli, hogy a 25 %-nál magasabb roma arányú intézmények mindegyikére jellemző, hogy az elsősök között a cigányoknál közel a fele veszélyeztetett.¹⁶

A veszélyeztetettség, vagy hátrányos helyzet nem csak pénzbeli hátránnyal, hiattal jár, miszerint nem tudják megfelelő minőségben ellátni a gyermekeiket, hanem mint szociális hátrány is rétegzetten jelentkezik. Egyfelől kevesebb lehetőséggel és ingatag háttérrel rendelkeznek, másfelől pedig a társak szemében is „hátrányos” ha valaki hátrányos. Egyértelmű, hogy egy jobb általános, vagy középiskolába nem kerülhet be, ha igen, akkor könnyen lemorzsolódik egy olyan tanuló, aki bizonyos szociális, pénzügyi szempontból nem illik bele a többségi közegbe.

¹³ Forray 2002

¹⁴ Forrás: www.delphoi.hu/download-pdf/roma-altisk-1.pdf (Letöltve: 2010.11.13.)

¹⁵ Simon 2001

¹⁶ Forrás: www.delphoi.hu/download-pdf/roma-altisk-1.pdf (Letöltve: 2010.11.13.)

I.2.1. Lemorzsolódás

Babusik Ferenc egy másik cigánysággal foglalkozó tanulmánya szerint, a roma gyermekeknek csak 40-45 %-a fejezi be 14 évesen az általános iskolát, 30 % körül van azok aránya, akik 15 éves korukban és 15 % körül alakul azoké, akik 16 éves korukban végzik el azt. A 17 vagy 18 éves korban végzők aránya érthetően alacsony. Az iskolák 70,2 %-ában a cigány gyermekek legkésőbb 18 éves korukban befejezik az iskolát, ezekben az intézményekben nem beszélhetünk végső lemorzsolódásról. A maradék közel 30% azonban nagyon megoszlik aszerint, hogy mekkora bennük a végső soron lemorzsolódó cigányok aránya. A roma gyerekeknek már több mint harminc százaléka soha nem fejezi be az iskolát.¹⁷

„Szoros kapcsolat van a roma gyerekek intézményes szegregálása és izolált lakóhelyük között. Magyarországon 1962 óta vannak ún. cigány osztályok. Azzal a céllal hozták őket létre, hogy a egyrészt felzárkóztassa, másrészt segítse az integrációjukat a iskolai normákhoz, elvárásokhoz. Sajnos a mai napig nem sikerült megszüntetni a cigánygyerekek iskolai szegregációját, s a cigányok iskolázásában többnyire csak akkor sikerült statisztikailag érzékelhető eredményeket felmutatni, ha az elkülönítés mellett csökkentett követelményeket támasztottak a cigány tanulókkal szemben.”¹⁸

Zolnay János Szakítópróbák című kutatásából pedig kiderül, hogy 2000-ben mintegy hétszáz-hetven homogén cigány, általános iskolai osztály működött, hétszáz-negyven osztályban a cigány tanulók aránya meghaladta a 75 %-ot, ezerkétszáz-harmincban pedig az 50 %-ot. Mindemellett pedig olyan elit iskolák működtek, melyek megválogatták a tanulóikat. A spontán és tervezett szegregáció mellett megemlítendő még a tömeges gyógypedagógiai képzésre való beíratás is, melyek így, mint kvázi-cigány osztályok működnek. A tanulmány készítésekor még a Medgyessy-kormány regnált, melynek liberális oktatási tárcájának intézkedéseit az író üdvözölte. Bár megjegyzi, hogy még sok év liberális, konfliktusvállaló politika kell a teljesen szabadelvű iskoláztatáshoz.¹⁹

¹⁷ Babusik 2003

¹⁸ Oláh 2006: 3

¹⁹ Zolnay 2005

Az alacsony iskolázottság okait már egészen kiskorban kell keresni. A cigányoknál beszélhetünk elnyúló, vagy épp elmaradó gyermekkorról, melynek oka a napszakok egybefolyódása. Azaz a csecsemőt minden esetben ellátják, nem az óra szerint járnak el, hanem a szükségletek szerint. Furray szerint így nem tud kialakulni a biológiai óra. Úgy nevelik a kicsiket, hogy semmire sem kényszerítik, trenírozzák őket. Később a gyerek megtanulja, hogy ő cigány, különb minden más cigánynál, de nem egészen magyar. Míg ideje megoszlik az otthon és iskola között, addig életének kognitív szférája a családé. Később pedig a fiatal cigányok, sokszor a pubertáskor kihagyása árán, felnőtté válnak, a párkeresés, munka és lakásproblémákkal szembesül, holott életkorilag még fiatalok.²⁰

Itt érdemes megjegyezni, hogy az előbb sorolt tételek egyértelműen az elkülönülést szolgálják, azaz önmaguk megkülönböztetését, mely egy identitás tudat fontos eleme. Viszont pont ez az én és mi tudat az, mely a legtöbb ellenszenvet kiválthatja. A biológiai óra megtagadása, a nyugati, fejlett gondolkodás és élet konformizmusát ássa alá. A legkülönb cigány elgondolás, vagy a kognitív elkülönülés pedig egy felmagasztaló magatartást, már-már pökhendiséget sugallhat.

Másik komoly probléma az évismétlés hatásai szolgálják. Kiskorban ennek nincs jelentősége, de a pubertáskorban már annál inkább. A 12 év körüli cigány gyermek már kilóg a sorból, az említett fiatal felnőtt jelenség miatt, nem tudnak azonosulni a többiek által képviselt normákkal. A pedagógusnak nincs eszköze ezt kezelni, így megnő az évismétlők száma a felső tagozatban. Ezáltal pedig csökken a lehetőség a középiskolai tanulmányok megkezdésére.²¹

Fontos eredményt mutat ezzel kapcsolatosan Neményi Mária és Messing Vera által készített 2005-ös kutatás, mely gyermekvédelmi szakellátásban részesülő gyermekeket vizsgált. Legelőször megemlítik, hogy Magyarországon a kisebbségi ombudsman szerint a gyermekek etnikai hovatartozásának megjelölése hátrányos és nem kívánatos. Ennek ellenére az adott intézmények kötelesek a gyermek kulturális különbözőségeit figyelembe venni, és ezek beépíteni a programjukba. A kutatás szerint a száznyolcvankilenc vizsgált roma csecsemő 66 százaléka, míg a kétszázkilencvenegy nem roma csecsemő 72 százaléka megfelel a korának. Az olló azonban kinyílik a későbbi években és ez az arány

²⁰ Furray 2000

²¹ Furray 2008

kamaszkorban már csak 32 % és 52 %. Vagyis a cigány gyermekek kamaszkorra súlyosan lemaradnak értelmi fejlődésben. Fontos megemlíteni, hogy itt államilag gondozott gyerekekről van szó, de az arányok különbsége akkor is figyelemre méltó. A lemaradás okáról nincs szó a tanulmányban, csak annyit közölnek, hogy a már lemaradt cigány gyermekek felzárkóztatására nincsenek megfelelő eszközeik, ezért legtöbbször sehogy sem tudják felzárkóztatni őket.²²

A kétoldalú nyomás, azaz a többségi elutasítás és a fejlet európaiától merőben eltérő cigány kultúra hatása, a gyermeket sokszor egy személyiségzavaros állapotba löki. Magyarországon minden ötödik gyermek szenved mentális betegségben.²³ A lemorzsolódás veszélye mindezen kulturális és társadalmi összetevőkből (is) ered, melynek egyik manifesztálódása az iskolai kirekesztés, vagy épp megkülönböztetés, melyre a reakció sem mindig megfelelő a cigány családok részéről.

I.2.2. Továbbtanulás

A középiskolai felvételi eltörlése, szándéka szerint egy egyenlőbb, szegregációtól mentesebb képzést biztosít. Ennek igazolása még bizonyításra vár, de a középiskola, mint új környezet, mindenképp változással jár és kihívások sorával állítja szembe a cigány fiatalot.

„*Nyolc év modus Vivendi-ét otthagyni nem könnyű.*” Foglalja össze a változást röviden Gidáné. A cigány gyermekek megszokott, és működő környezetének végképp elhagyása, nehezebb, mint más elsősnek. A háttérének elfogadtatása és az együtt haladása terhe olyan szociálpszichológiai hátrányt jelent, melyet sokan nem tudnak megoldani.²⁴ A roma diákok átlagos továbbjutási rátája 60-68 százalék körüli értéken ingadozik, amely érték szinte független az iskola roma tanulóinak arányától. A nem roma diákoknak átlagosan kevesebb, mint a fele (46,8%) került szakmunkásképzésbe, ezzel szemben közel ötödük (18,5%) gimnáziumba nyert felvételt. Munkaerő-piaci szempontból tehát az általános iskolát befejezett roma fiatalok összesen 15-20 százaléka jut be esélyt nyújtó középfokú képzésbe,

²² Hargitai-Jármi 2007

²³ Gidáné 2007

²⁴ uo.

míg a nem roma fiatalok esetén ez az arány 35-55 százalék.²⁵ Forray Katalin megfigyelései szerint a középiskolába jutó (érettségít adó intézmények esetén) cigányok között magas a kibukók aránya.²⁶

I.2.3. Iskolarendszer problémái

Az eddig leírtak azt mutatják, hogy a roma gyermekek általában komoly hátránnyal kezdik tanulmányaikat, és hátrányuk növekszik az alatt az idő alatt, amíg a formális iskoláztatásban töltenek. Ez a hátrány főleg abból adódik, hogy a roma családban összegyűjtött tudás nem kompatibilis és többnyire használhatatlan a „fehér iskola” keretei között. A probléma létezése tagadhatatlan és ennek okán vannak is kísérletek a roma iskoláztatás javítására. Magyarországon jelenleg kétféle alternatíva van a helyzet orvoslása céljából:

Nemzetiségi gimnáziumok mintájára szervezett középiskolák. Ennek szellemisége szerint a cigányság, hasonlóan más nemzetiségekhez, önálló kulturális arculatú (nyelvű) csoport. Ide tartozik például a pécsi Gandhi Alapítvány Gimnázium és a Kalyi Jag Nemzetiségi Szakiskola.

A másik alternatíva a cigány és magyar kultúra együttműködését tűzte ki célul és valósítja meg a hátrányos helyzetű cigány és nem cigány tanulók között. Ilyen például a Dr Hegedűs T. András Alapítványi Középiskola, Szakiskola és Kollégium.²⁷

Hasonló feladatokat lát el a Katolikus Egyház által támogatott Don Bosco Általános és Szakképző Iskola, valamint a Collegium Martineum is, mellyel kapcsolatban Harmat Imre a következőket írja: „Érettségizett, nagyrészt egyetemre, főiskolára járó, széles látókörű és nagy ambíciójú cigány fiatalokkal ismerkedhettem meg az elmúlt években – valamennyien a mánfai Collegium Martium egykori növendékei. Elbeszéléseikből bepillantást nyerhettem a mánfai kollégium – a nevelést a szó valódi értelmében végző intézmény – mindennapjaiba (...) amely példa lehet minden hasonló, a cigányság felemelkedését és előbbre jutását elősegíteni kívánó kezdeményezés számára.”²⁸

Gidáné Orsós Erzsébet viszont a sok pozitívum mellett, melyet már az intézmények létezésének ténye is biztosítja számára, aggodalmát fejezi ki a programok miatt. Úgy

²⁵ Babusik 2003

²⁶ Forray 2008

²⁷ uo

²⁸ Harmat 2008: 237

gondolja, hogy ezen intézményekben nem fektetnek kellő hangsúlyt a cigány kultúra művelésére, valamint a kultúra, mint tananyag, események színesítésére szolgáló látványelem csupán, nem pedig pozitív módon megélt élettartalom. Ehhez társul a teljesítményorientált oktatás, és a boldoguláshoz szükséges tárgyak előtérbe helyezése. Ennek következménye pedig inkább a szegregálódás lesz, mintsem az integrálódás.²⁹

A cigány gyermekek igen jelentős számban vannak jelen a kisegítő iskolákban, - állapítja meg Oláh Anna. Rávilágít, hogy a fogyatékosnak minősített gyermekek aránya az Európai Unióban 2,5 százalék körül mozog, Magyarországon 5,3 százalék. A hátrányos helyzetű és a roma gyermekek felülreprezentáltak a fogyatékosnak minősítettek között. Megállapítja, hogy a speciális iskolák lehetnek pozitív oktatási formák, de az bizonyos, hogy a szegregált helyzetben a gyermekek társadalmi tapasztalatszerzési lehetőségei beszűkülnek. Olyan társadalmi csoportban élnek le gyermekkoruk jelentős részét, mint amilyenből ők maguk is származnak, kevesebb eséllyel találkoznak más társadalmi csoportból származókkal. Nem alakulhat ki a kommunikáció, nem szerezhetsz tapasztalatokat arra vonatkozóan, hogy hogyan lehet együttműködni a más társadalmi rétegből származókkal.³⁰

Emellett a cigány gyermekek jelentős részének iskolai szegregálása az etnikai alapú társadalmi kirekesztés alapjait is lerakja. Mindezek nemcsak nyilvánvaló erkölcsi problémákat vetnek fel, de maguk után vonják az iskolázatlan és kirekesztett tömegek újratermelését is, amelyek stabil foglalkoztatása egy modern társadalomban nem biztosított.

*„...tétlenül, henyélve,
csak rajzanak, de nincs bennük jövő,
nem válnak élő, kínzó akarattá,
mely ront vagy alkot, de az égbe nő!”³¹*

Bódás János Cigánygyerekek című versében, Hegedűs László szerint egy reális képet fest le a reménytelenségükről. A vers korábbi részeiben a cigány gyermekek bizonyos, negatívnak mondható tulajdonságait taglalja. (népesek, fillért és bagót keresnek

²⁹ Gidáné 2007

³⁰ Oláh 2006

³¹ Hegedűs 2000: 53

a porban stb) A század közepi, de mindenképpen már a szocializmusban íródott vers hangvétele már más, mint a XIX. századiaké. Lemondó és abszolút kritikus hangvételű. „A jó mulatáshoz szóljon a cigánymuzsika” beállítódás már nem erős, megkezdődik egy megkülönböztetés, vagy legalábbis a muzsikás „magyarbarát” cigánytól való elkülönítés. A reménytelenség ábrázolása egy előrevetített kép, mely igazából csak a rendszerváltás után vált realitássá igazán.

I.3. Romák a munkaerőpiacon

Laky Teréz szerint a legtöbb országban azonos problémákat jelent, s ennek megfelelően különös figyelmet kíván bizonyos társadalmi csoportok munkaerőpiaci helyzete, elhelyezkedése. Országoként eltérő mértékben, de általában ide tartoznak a pályakezdő fiatalok, a nők, az idősebbek, a munkavégzésükben korlátozott emberek, s az etnikai kisebbségekhez tartozók.³²

Néhány éve kiemelt figyelem kíséri a Magyarországon élő legnagyobb etnikai kisebbség, a cigányság helyzetét. A figyelem egyik legfőbb oka a többségében mindig is szegénységben, rossz körülmények között élő, az őket kirekesztő iskolarendszer adottságai miatt is tanulatlan emberek helyzetének drámai romlása, a munkahelyek tömeges elvesztése következtében. A cigányok foglalkoztatása a rendszerváltás előtt megoldott volt. A nehézipar és a feldolgozóipar volt a két fő ágazat, mely felszívta a cigány lakosság nagy részét.

A Bernáth-Wizner szerzőpáros szerint a rendszerváltás után megszűnt gyárak és munkahelyek, arányában a cigányokat érintette leginkább. 1993-ra a munkaképes korú cigányok 70 százaléka szorult ki a munkaerőpiacról, a 30 éven felüli cigány férfiak csaknem 65 százaléka lett munkanélküli, több mint tíz év munkaviszony után.³³ Különösen szembetűnő ez olyan területeken, ahol magas a cigány lakosság aránya. Egy 2009-es demográfiai felmérés szerint Észak-Magyarországon a lakosság 14,1 százaléka cigány etnikumú.³⁴ Ezen a területen összpontosultak a nagyobb nehézipari telephelyek, jelenleg pedig a munkanélküliség szempontjából kritikus megyék is ebben a régióban helyezkednek el. (Nógrád, Heves, Borsod)

³² Laky 2004

³³ Bernáth-Wizner 2008

³⁴ Spéder 2009

„Az évszázados együttélés során a többségi társadalom talán soha nem volt befogadó –leginkább csak megtűrte környezetében a romákat”.³⁵ Laky meglátása meglehetősen szkeptikus, ennek ellenére objektív látásmódot fejez ki. Véleménye szerint a szocialista hatalom erőszakos asszimilációs kísérletei mellett, az általános munkaerőhiány közepette a cigányok is folyamatosan dolgozhattak, és a rendszeres munkajövedelem sokuk anyagi körülményeit konszolidálta. A 90-es évek elején, a gazdaság összeomlásakor a romák az elsők között veszítették el munkájukat, és azóta sem tudtak visszajutni a rendszeres munkával rendelkezők közé.³⁶

A visszailleszkedésre való képtelenség és a tartós munkanélküliséget magyarázhatja a már korábban taglalt iskolai lemaradások, lemorzsolódás, azaz a szakképzettség hiánya. De hatással van a súlyos helyzetre a feketemunka, melynek fő célpontjai és használói a cigányok. Vidéken, többek között a fakitermelésben, vagy építkezéseken fordulnak elő, míg a városokban bármilyen kiegészítő munkát elvállalnak. Heves megyeiként pontosan tudom és látom, hogy szinte kivétel nélkül a cigányok „feketéznek”, nálunk főleg erdőkben dolgoznak, és a TB támogatás hiánya, vagy épp a nyugdíj megléte nem számít fontos szegmensnek az életük horizontján.

I.3.1. Munkanélküliség

A cigányság körében jellemző az aktív keresők alacsony és az eltartottak magas aránya. Ez az arány a romáknál majdnem kétszerese az országos szintnek. Ugyancsak jellemző az országos átlaghoz képest az inaktív keresők alacsonyabb és a munkanélküliek magasabb aránya.³⁷ A népesség egyes csoportjainak munkavállalási lehetőségeit tükrözi a munkanélküliségi ráta, amely azt mutatja, hogy a munkát vállalni szándékozó, és ezért aktív lépéseket tevő népesség mekkora hányada nem talál magának munkát. A népességben a munkanélküliségi ráta értéke 1990-ben 2,7 százalék volt, ami 1993-ra 11,2 százalékra emelkedett. A cigányság körében 1990-ben a munkanélküliségi ráta értéke meghaladta a 20 százalékot 1993-ban pedig már 36 százalék volt. Kemény István még ennél is jóval magasabbra, 51%-ra becsüli a cigány munkanélküliséget.³⁸ A 2009-es KSH adatok szerint az országban a munkanélküliség az aktív korúak körében 10,1 százalék. De

³⁵ Laky 2004: 125

³⁶ Laky 2004

³⁷ Zombory-Kovai 2002

³⁸ Apró 2000

figyelemfelkeltő, hogy a cigányok által leginkább lakott észak-magyarországi és észak-alföldi területeken a legmagasabb: 15,3 százalék és 14,3 százalék.³⁹

Lukács György kutatása szerint 2003-ben a roma lakosság (520-650 ezer fő) közel fele, (238-292 ezer fő) volt munkaképes korú. Ebből a pozitív becslések szerint nyolcvan-ezer fő dolgozott. (Megemlíti a tanulmányban, hogy Kertesi Gábor prognózisa szerint, csak hatvan-hetven-ezer fő volt foglalkoztatva. Finomítja azzal, hogy a nagy lélekszámú családok miatt megeshet, hogy minden családban volt legalább egy, aki dolgozott.) A 2003-as cigánykutatás szerint, tehát a nyolcvan-ezer aktív mellett kilencven-ezer fő volt regisztrált álláskereső. Valamint körülbelül harminc-ezer fő volt korengedményes nyugdíjas.⁴⁰ Ezt a képet erősíti és terjeszti ki azzal a Zombory-Kovai páros, hogy a rendszerváltás után megjelenő munkanélküliség legelőször a romákat érintette tömegesen, de általában is elmondható, hogy ők kerültek ki legnagyobb számban a munkaerő-piacról, és nekik jelentette a legnagyobb nehézséget az új, piaci munkaviszonyokhoz való alkalmazkodás. Mindez természetesen összefügg azzal a közismert ténnyel, hogy a rendszerváltást követően először az alacsony iskolai végzettséggel is betölthető, szakképzettséget nem igénylő álláshelyek szűntek meg, ahol a roma népesség többsége korábban dolgozott.⁴¹

A Human Rights Watch által készített tanulmány szerint, amely az Amardrome 1996. augusztusi számában jelent meg, statisztikai adatok igazolják, hogy a legtöbb üzem a romákat távolította el elsőként a munkahelyről, tekintet nélkül képzettségükre, szakértelmükre. A képzettségi szint csupán később lett döntő tényező, mivel a „nem kívánt” elemeket már eltávolították. Megjegyzik, hogy 1996-ban már a magyarokat is nagy számban bocsájtották el, így a romák kettős akadályba ütköztek a munkaerő-piacra való visszakerülés során. A közvetlen faji diszkriminációba, valamint a képzettség hiányosságába, mely önmagában véve is kapcsolódik az iskolai diszkrimináció régi és jelenlegi rendszeréhez.⁴²

Míg a nem cigányok esetében a munka-jövedelemből származó keresetek képezik a háztartások bevételeit, addig a cigányok esetében a nem munka jellegű jövedelmek a túlsúlyosak. Ide tartoznak a feketegazdaságban végzett adózatlan munkák, gyűjtögetés,

³⁹ Forrás: www.portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf012a.html?2667 (Letöltve: 2010.11.13)

⁴⁰ Lukács 2005

⁴¹ Zombori-Kovai 2002

⁴² Human Rights Watch 1996 Magyar nyelven elérhető az Amardrome 1996/8 számában, Veress Krisztián fordításában.

böngészés, guberálás és kereskedés.⁴³ Ennek egyik „kézzel fogható következménye, hogy a cigány háztartások 82 százalékának jövedelme nem éri el a KSH által meghatározott létminimumot. Okai, többek között, hogy a magyarországi cigányok foglalkoztatási szintje 21 százalék míg a munkanélküliségi rátájuk három-ötszöröse a nem roma lakosságénak. A munkavállalóknak is 70 százaléka betanított munkás, 22 százaléka szakmunkás.⁴⁴

„Nem csupán a munkahely elvesztéséről van szó, a cigányság társadalmi integrációja került veszélybe. A „nyolc általános” ma már szinte semmilyen munkaerőpiaci értékkel nem rendelkezik, pedig a roma családok többségében a munkaképes korúaknak nincs ennél magasabb iskolai végzettségük, így nagyon könnyen válnak előbb áldozatává, majd alakítójává a roma gyerekek az alacsony iskolai végzettség – munkanélküliség - szegénység ördögi körének, és válik lehetetlenné szinte az egész roma népesség számára a társadalmi mobilitás. A mobilitás az egyik legfontosabb társadalmi összetartó erő, egyfajta közös nevezője a társadalmat alkotó egyéneknek. A cigányság jelenlegi helyzete viszont inkább ellenkező irányba mutat: integráció helyett inkább a tömeges „kiilleszkedés” válik általános tendenciává.”⁴⁵

A fent közölt pontos idézet néhány mondatban összefoglalja mindazt, amit az oktatási és a foglalkoztatási hátrányok szülnek és jelentenek. A társadalmi kiilleszkedés, ahogyan frappánsan megfogalmazták sokszor valós fizikai mivoltában is megtörténik. A más országba való kitelepülés nem is lehet ennél eklatánsabb példa. A társadalmi mobilitás esélye pedig Andorka Rudolf szerint is a rendszerváltás után jelentősen megnőtt. Míg 1945-ben egy értelmiségi családból származó fiúnak negyvenszer nagyobb esélye volt értelmiségi pozíciót elfoglalni, mint egy munkáscsaládból származónak, addig ez a rendszerváltás utánra hatszorossá csökkent.⁴⁶ Természetesen a romák helyzete nehezen vehető össze ezzel, mivel, ahogy Andorka ki is emeli, a kutatás eredménye egy fehér bőrű, magyar férfira vonatkozott.

Zombory folytatva a cigányság nehézségeinek taglalását, megjegyzi, hogy a hátrányos helyzetű, elmaradott községekből pedig szinte lehetetlen az elvándorlás, mivel pont a térség kilátástalan helyzete miatt itt nagyon alacsonyak az ingatlanárak. A mobilitásra törekvőek többségének az egyetlen vagyona az ingatlan, amelyben él, de ennek piaci értéke meg sem közelíti a fejlettebb települések ingatlanárait. Így az elvándorlás

⁴³ Apró 2000

⁴⁴ Hargitai-Jármi 2007

⁴⁵ Zombori-Kovai 2002: 14

⁴⁶ Andorka 2006

lehetetlenné válik, valamint a romák által sűrűn lakott településekből elvándorolnak a nem roma családok és a gettósodás tovább ront a helyzeten.⁴⁷

I.3.2. Foglalkoztatási diszkrimináció és megoldási kísérletek

A Gallup Intézet intolerancia vizsgálata szerint 1997 végén a megkérdezettek körülbelül 50%-a mondta magáról, hogy idegenkedik a cigányoktól. Ezen belül a végzettség növekedése egyenesen arányos az idegenkedés csökkenésével.⁴⁸ A munkaerőpiacon azonban nagyon nehéz tetten érni az ilyen előítéleteket, különösen akkor, ha a törvényi szankcióknak akarunk érvényt szerezni. Mint az előző fejezet végén is láttuk, bizonyos adatok mégis meggyőzően bizonyítják, hogy Magyarországon jelen van a romákat a munkaerőpiacról, etnikai alapon kizorító diszkrimináció.

1993 végén a nyolc osztálynál kevesebbet végzett nem cigányoknál a munkanélküliségi ráta 23,1 százalék volt, a cigányoknál 59 százalék. A nyolc osztályt végzett nem cigányoknál a munkanélküliségi ráta 17,5 százalék, a cigányoknál 48,7 százalék, és ugyanilyen nagyok a különbségek a szakmunkásképzőt végzettekénél és az érettségizettekénél is. Az alacsony iskolai végzettségen és a munkaerő-piaci szempontból kedvezőtlen területi megoszláson túl tehát az etnikai diszkrimináció is szerepel a magas cigány munkanélküliségi ráta okai között.⁴⁹

A munkanélküliség, és a munkahelyi diszkrimináció kezelésére eddig is, mind Uniós, mind országos szinten számtalan lépést tettek. A kilencvenes évek közepétől az Európai Unió legmagasabb szintű döntéshozó fórumainak állandó napirendi pontja lett a munkanélküliség csökkentése és a foglalkoztatás növelése. A növekvő, tömeges és tartós munkanélküliség problémájának orvoslására az Európai Unió két, egymással szorosan összefüggő politikai választ dolgozott ki. Az első 1992-ben a Maastrichti Szerződés volt, amely a Gazdasági és Monetáris Unióval, a gazdasági megrázkódtatások hatékonyabb közösségi kezelését kívánta elősegíteni. A második politikai választ 1997-ben az Amszterdami Szerződés adta, amely – a Római Szerződés külön Foglalkoztatási Fejezetének beiktatásával – a munkaerőpiac strukturális átalakítására irányult. A Római

⁴⁷ Zombori-Kovai 2002

⁴⁸ Forrás: www.gallup.hu/gallup/self/polls/nepszava/nepszava4.html (Letöltve: 2010.11.13.)

⁴⁹ Zombori-Kovai 2002

Szerződés Foglalkoztatási Fejezetében szereplő új közösségi eljárási rendszer létrehozásán túl az Európai Szociális Alap is átalakításra került, és az Európai Foglalkoztatási Stratégia szolgálatába állt.⁵⁰

Az 1991. évi IV. törvény első két paragrafusa egyértelműen állást foglal abban, hogy a munkanélküliség kérdése nem csak a kormány, de az önkormányzatok, munkaadók, munkavállalók együttműködésével oldható meg. A munkahelykeresés és a munkahelyteremtés anyagi feltételeit a 39. §-ban meghatározott Munkaerőpiaci Alap biztosítja, amelyet minden juttatás és terhelés megillet. Az álláskeresés támogatása ugyanezen törvény V. fejezetében van biztosítva, de ezen támogatás mértéke és felhasználási köre meghatározott, tehát nem jár alanyi jogon.⁵¹

Az alapvető jogok biztosítása mellett több program keretében is segítik a munkanélküliek, vagy álláskeresők munkaerőpiaci megjelenését. A Szociális és Családügyi Minisztérium, a munkaügyi központokon keresztül olyan lehetőségeket nyújt, mint munkahelyteremtés támogatása, bértámogatás, vállalkozóvá válás támogatása, önfoglalkozás támogatása, fiatal munkanélküliek támogatása, közhasznú foglalkoztatás, stb. Ebbe illeszkedik bele a szociális földprogram is, melyben 1/3-ad arányban cigány családok vesznek részt. A program célja egy olyan háztáji jellegű gazdálkodás kialakítása, mely ellátja a családot és önálló egzisztenciát hoz létre. A program kifejezetten hátrányos helyzetű családok részére íródott.⁵² Meg kell említeni még a civil kezdeményezéseket, a további kormányzati programokat és szervezeteket (MCKA, OFA, melyek cigány vállalkozásokat és munkaügyi kezdeményezéseket, reintegrációs lépéseket támogatnak állami pénzből), valamint a munkaügyi hivatalok programjait. Lukács György tanulmányában kitér a fentebb felsorolt programok sikerességére is. Meglátása szerint a vállalkozások támogatása bizonyul a leghasznosabbnak, de a befektetett költségek nem térülnek meg sokszor, és elaprózódnak. Sikerként főleg azon programokat lehet megemlíteni, melyek lépcsőzetes struktúrában, lassú lefolyással valósulnak meg. Ilyen egy általa említett mezőgazdasági támogatás, mely először csak egy kisebb kert megművelését támogatja, mely a saját ellátásra elég, és csak ennek sikeressége után van lehetőség nagyobb volumenű támogatásra pályázni. Az integráció szempontjából fontos kérdés, hogy a pályázatok, programok mennyire tudnak önszerveződővé válni, azaz mennyire lesznek az

⁵⁰ Gyulavári 2002

⁵¹ lásd Melléklet 1.

⁵² Apró 2000

önkormányzattól, például, függetlenek.⁵³ Másszóval, „*nem lesznek-e egy paternalista gondolkodás, „atyáskodás” áldozatai.*”⁵⁴

I.4. Romák az egészségügyben

Közismert, de kevésbé adatolt tény a roma és a nem roma népesség demográfiai szerkezetének eltérése. A cigányok a demográfiai fejlődés más szakaszában vannak, mint a nem roma többség. A demográfiai átmenet elmélete szerint a roma népesség még az ún. átmeneti fázis jegyeit mutatja. Fiatal a korösszetétele, magas a termékenysége, viszonylag magas a halandósága. A roma népesség várható élettartama átlagosan tíz évvel rövidebb, mint a nem romáké. A roma férfiak 12,5 a nők 11,5 évvel élnek kevesebbet, mint a nem romák.⁵⁵

A roma népesség rövidebb átlagos élettartama, ezen belül az idősebb korosztályoknak a többségi társadalomhoz képest alacsonyabb aránya közvetlen függvénye a romák egészségügyi mutatóinak. Az adatok elemzése nyomán Babusik megállapította tanulmányában, hogy a 19 éves kor feletti roma népesség 66,3 százaléka szenved valamilyen betegségben, 16,1 százaléka egynél több betegségben, illetve 23 százalék pedig legalább három vagy több betegségben. Az általában alacsony életésélyt garantáló betegségcsoportok, mint a daganatos megbetegedések vagy az átmeneti agyi keringészavarok ugyancsak jóval magasabb arányban fordulnak elő a romáknál, bár ezek felülreprezentáltsága csak közel kétszeres. A munkanélküliek betegségarányai az aktív dolgozókhoz képest a legtöbb lényeges kategória esetén jóval magasabbak. Az inaktivitás fokozott morbiditást jelentő hatása a tbc, a mentális eredetű viselkedészavarok esetén kiemelkedő, ugyanakkor jelentős a droghasználat következtében beálló egészségkárosodás is, a pajzsmirigybetegségek, a halláskárosodás, a szívbetegségek esetén is.⁵⁶ Ez túlnyomórészt köszönhető a terhesek életkörülményeinek és gondozásuk a hiányának. Ehhez hozzájárul az is, hogy a cigányok nagy része környezet-egészségügyi szempontból veszélyeztetett helyen él és korábban nagyrészt a nehéziparban dolgozott. A roma

⁵³ Lukács 2005

⁵⁴ Lukács 2005: 106

⁵⁵ Bernáth-Wizner 2008

⁵⁶ Babusik 2004

népesség szociális-gazdasági helyzetét jellemző adatokból tudjuk, hogy a rokkantnyugdíjasok aránya már a 35–48 évesek korcsoportjában – tehát a relatíve fiatalok között – is igen magas.⁵⁷

I. 4.1. Ellátásban való (nem) részesülés

Megjelenhet az egyenlőtlen hozzáférés lehetősége is. Például valamilyen ellátásra nincs anyagi lehetőségük, egyenlőtlen bánásmódot élnek meg, de ugyanúgy az a lehetőség is fennáll, hogy az emberek saját korlátaik (pl. iskolázatlanságuk, alacsony rizikófaktor csökkentő magatartásuk, stb.) révén kerülnek hátrányba.

A nagyon zsúfolt körülmények között élő romák harmada tapasztalta már azt, hogy az ügyeletes orvos nem megy ki hozzá ügyeleti időben. Érdeemes megjegyezni, hogy ez az arány közel duplája azokénak, akik egyébként nem élnek zsúfoltan. A beteg gyermek esetén a megtagadási arány 10-16 százalék. A gettóban élő romák kisebb arányban számolnak be megtagadásról, mint a nagyon zsúfoltan élők. Abban az esetben, ha a romák egyszerre élnek gettóban és zsúfoltan, a helyzet még rosszabb, az esetek 40 százalékában tapasztalták azt, hogy az ügyeletes orvos nem megy ki hozzájuk.⁵⁸

Gyukits György, A romák szociális ellátásának helyzete című tanulmányában, mely egy '97-es kutatáson alapul, ahol, több mint hatvan cigányemberrel készített mélyinterjút, megemlíti, hogy a romák orvosi ellátásának egyik buktatója a társadalombiztosítási rendszer, mely megszüntette az alanyi jogon való ellátást. Ennek ellenére az interjúk során arra a következtetésre jutott, hogy a kórházi alapellátást minden megkérdezett igénybe tudta venni, akkor is ha nem rendelkezett semmilyen papírral. Ezzel szemben a kórházi, vagy szakellátásból viszont könnyen kiszorulnak azok, akiknek nincs papírjuk, vagy nincs pénzük kiváltani azt. A szociálisan veszélyeztetett romák, a fizetős és magánszolgáltatásokból pedig egy az egyben kiesnek, mivel nincs rá pénzük. Ilyen volt a fogászat, vagy épp egy magasabb minőségi színvonalat nyújtó magánrendelés. Persze a legfőbb probléma a kutatás során is az etnikai megkülönböztetés miatt merült fel.

⁵⁷ Bernáth-Wizer 2008

⁵⁸ Babusik 2005

Vagyis figyelmetlenek az orvosok, ápolók a roma beteggel, de sokszor durván is bánnak velük.⁵⁹

Neményi Mária, a gyermekgyógyítással kapcsolatos, interjúkon és törzskönyvelemzésen alapuló, vizsgálata arra jutott, hogy az ingyenes ellátások (védőoltások) könnyebben eljutnak a roma gyerekekhez, de a lemaradás és kimaradás így is mérhető. Míg a nem cigány gyermekek 3/4 része részesült az agyhártyagyulladás elleni védőoltásban egy éves koráig, addig ez a roma gyerekeknél nem egészen 50 százalék. Viszont megállapítja, hogy a cigány családoknál a védőnővel, orvossal való interakció nem ritkább (továbbra is kisgyermekéről van szó), mint más családoknál, bármilyen településtípust is vizsgáltak. Sőt a védőnőkkel való kapcsolattartás sok esetben még gyakoribb, mint a nem cigányoknál.⁶⁰

A szakrendelői, kórházi szint szereplőivel kapcsolatban a romák összesen 25 százaléka élt át valamilyen erejű cigányellenességet, - állítja Prónai Csaba tanulmányában. A háziorvosi ellátási szint szereplőivel kapcsolatban pedig azt mondja, összesen 44,5 százaléka élt át valamilyen erejű cigányellenességet. Ez az arány lényegesen magasabb, mint a szakrendelői, kórházi szint esetében. Prónai kifejti, hogy sokszor az egészségügyi állapotokat felmérő kutatások hiánya miatt csak becsléseket lehet megfogalmazni. Valamint a problémák sokszor inkább szegénység-, mintsem cigány-specifikusak.⁶¹

I. 5. Romák a médiában

A hazai cigány szervezetek felvetik azt a problémát, hogy a cigányság megjelenítése a médiákban meglehetősen egyoldalú. A legtöbbször bűncselekmények kapcsán, negatív kontextusban ábrázolják őket. Kurdi Krisztina szerint egyoldalú volt a média magatartása a zámolyi ügy kapcsán is, amikor sok csatorna hazaárulóként, gyilkosként ábrázolta őket. Pozitív jelenségnek tartja viszont, hogy a média foglalkozik a romakérdéssel, nagyságrendekkel többször foglalkozik velük, mint akárcsak az elmúlt néhány évben, érzékeltetve, hogy a romakérdés osztársadalmi kérdés is. Alátámasztásként médiakutatók elemzései hozza, melyek szerint a hazai médiumokban a romakérdés elsősorban, mint szociális probléma jelenik meg, kevésbé mutatnak be sikeres roma

⁵⁹ Gyukits 2001

⁶⁰ Neményi 2005

⁶¹ Prónai 2000

vállalkozókat és szinte egyáltalán nem mutatnak be olyan helyzeteket, ahol a romák aktívan befolyásolják saját sorsukat. A médiumokban kis számban fordulnak elő cigány származású bemondók, műsorvezetők.⁶²

Kadét Ernő tartalomelemzésében, mely a média romaképét hívatott vizsgálni, azt a fő megállapítást tette, hogy bár vannak kisebb eltérések a médiumok között, de a médiaprofilban a magyarországi romák három fő témában kapnak említést: a szegénység, a kultúra és a konfliktusok. Ez a tematizáció pedig egybeesik a romákkal szemben kialakult sztereotípiákkal.

A szegénység témakörében a legtöbb hír arra irányult, hogy közzé tegye azon intézményi támogatásokat, melyek a szegények, főleg a cigányok helyzetén javítana. Sőt ezeket sokszor cigányprogramoknak titulálták. Ez pedig oda vezet, hogy a kettőt összemossák és a cigányokat élősöknek állítja be. Másik fő megjelenés a bűnözéssel kapcsolatban említhető. Sokszor azon bűncselekményeknek volt hírértéke, melyben roma származású volt a bűnelkövető. Viszont a roma kultúra szerepeltetésének számaránya megnőtt (2000-ben minden negyedik kulturális hír a roma kultúráról szólt), de ezek reprezentációja egy megkülönböztető hatást kelt, mely sokszor érvként szolgál bizonyos cselekedetekre, úgy mint a kilakoltatás, romák magas száma a kisegítő osztályokban stb. Egy másik fontos meglátás, hogy a médiában a romáknak nincs véleményük, szerepük. Az utóbbi három megállapítás mind afelé mutat, hogy a média a roma etnikumot, mint egy elkülönült, homogén csoportot kezeli, és nem akarja a magyar társadalom szerves részének tekinteni.

Érdemes még megemlíteni, hogy Kadét szerint a romák feltűnése a szórakoztató műsorokban (zenészek a show műsorokban, Megasztár stb.) inkább káros, mint hasznos. Ugyanis ezek egy „mulattató cigány” mintát közvetítenek, melyek a szeretett genialis cigány zenész eszményét hívatottak fenntartani.⁶³

Egy másik példa, Messing Vera a jászladányi iskolakonfliktus sajtó visszhangjának vizsgálata. Sorozatos ellentétek feszültek a cigány és nem cigány lakosság között, de a végső a szikra az volt, mikor a polgármester tandíj köteles iskolát akart létrehozni, hogy az uralkodó, tarthatatlan állapotokat felszámolja. A 2001-2002-es években húzódó vita média megjelenése hasonló eredményt mutat, mint Kadét vizsgálata. A két ellenérdekelt fél megjelenése (polgármester és kisebbségi önkormányzat vezetője) és véleménynyilvánítása

⁶² Kurdi 2001

⁶³ Kadét 2005

még kiegyensúlyozott volt, de a szenvedő alanyok (cigány és nem cigány lakosok) megjelenése már nem. A nem cigány civilek mintegy 25 százalékban jelentek meg a híradásokban, míg a cigányok csak 9 százalékban. Ennek okát egyfelől a kisebb figyelemben, másfelől pedig az újságírók idegenkedésében határozta meg a szerző.⁶⁴

A romák média megjelenésének és értelmezésének fontossága 2010-re megkérdőjelezhetetlenné vált és prioritást élvez. Abban a korban, mikor annak adunk hitelt, amit a tévé, vagy a rádió, netalán egy internetes hírportál ír, nagyon fontos, hogy bizonyos kérdéseket, csoportokat, hogyan prezentál a média. A többségi hozzáállás a kisebbségekhez, nemcsak a cigányokhoz, de a zsidókhoz, melegekhez stb nagymértékben függhet attól, amit lát, vagy hall róluk a médiumokban. A Kadét tanulmány óta eltelt tíz év változásai, már ha voltak, kérdésesek. Roma tévés, vagy rádiós műsorvezetőt, újságírót ma sem könnyű találni. Továbbra is a Megasztárban, X-faktorban és a show műsorokban lépnek fel zenészek, énekes. A muzsikus cigány képet megtartja magának a média, mert ez biztosítja egyensúlyt számára. Míg dicsérik a cigány énekesnőt a műsorban, addig senki nem kérdőjelezi meg a tévécsatorna lojalitását és liberalizmusát. Míg Fábry Sándor műsorában zenél a 100 tagú cigányzenekar, addig nem kérdés, hogy miért nem egy cigány vezeti a műsort.

I. 6. Romák életkörülményei

Pat Haley a hetvenes évek elején a The Times egyik megjelent cikkében röviden úgy foglalja össze a romákkal kapcsolatos negatív sztereotípiát, hogy a cigányok piszkosak, lopnak, gyerekeket rabolnak, nem olyanok, mint a többi ember.⁶⁵

„A zsibbasztó nyomor fogva tart, lehetetlenné teszi a menekülést. Elérhetetlen a megfelelő iskolázottság, a tudatlanság pedig lehetetlenné teszi a munkavállalást. Ebben a helyzetben a túlélés egyik lehetősége a bűnözés.”⁶⁶

⁶⁴ Messing 2005

⁶⁵ Száraz 2007

⁶⁶ Száraz 2007: 174

Száraz Miklós György prózai megfogalmazása pontosan leírja azt a szegénységi spirált, melyben számtalan cigány család vergődik. A magyarországi cigányok közel fele, 44,7 százaléka él szegregáltan, ezen belül a jelentősebb hányad telepen vagy gettószerű körülmények között (a roma népesség mintegy hatszázezres lélekszámát figyelembe véve, összesen közel 167000 fő él gettósodottan). Vegyes lakókörnyezetben, azaz lakóhelyi szempontból asszimiláltan él a romák ugyancsak közel fele, míg a lakóhelyi szempontból teljes beolvadást jelentő környezetben elenyésző az arányuk (4,1%). Babusik szerint a roma népesség közel 60 százaléka jó, vagy tűrhetőnek tekinthető minőségű lakásban él, ezzel szemben közel 40 százalék rossz minőségűben, ezen belül 20 százalék a végszükséget jelentő, embertelen minőségű lakótérben él.⁶⁷ Ezen életkörülmények hatása, mind az asszimilációs törekvésre, mind az előítéletek megmaradására hatnak.

I. 7. Romák Dél-Dunántúlon

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint Magyarországon a cigány népesség száma 205.720 fő, amely a lakosság 2%-a. Az átlagtól eltérő arányban az Észak-magyarországi (5,4%), az Észak-alföldi (3,3%) és a Dél-dunántúli (2,7%) régióban élnek romák. A déli régióban Baranyában és Somogyban laknak jelentősebb számban cigányok, számuk ezekben a megyékben meghaladja a 10.000 főt.⁶⁸

Kiss Katalin 2005-ös vizsgálata szerint 100.000 cigány él a dél-magyarországi régióban. Kutatásom helyszínén, Tolna megyében, 11.900 főre teszi a cigányság lélekszámát, mely a megye lakosságának 4,8 százaléka de csökkenő tendenciáról számol be.⁶⁹

A cigány lakosság hányada a megye népességén belül nem jelentős ugyan, de egyes községekben a lakossághoz viszonyítva kiugróan magas arányú cigány népesség található. A roma népesség számának növekedésével számos kistelepülés lakosságának cseréje indult meg. Az Arany-Gyurokné szerzőpáros dél-dunántúli kutatása rámutat arra, hogy a régióbeli cigány népesség döntően területileg elszigetelt, alacsony lélekszámú községekben él. Míg az ország népességének 38%-a él falvakban, addig a cigányok esetében ez az arány

⁶⁷ Babusik 2007

⁶⁸ Forrás: www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf (Letöltve: 2010. 10. 15.)

⁶⁹ Forrás: www.elib.kkf.hu/edip/D_11973.pdf (Letöltve: 2010.11.14.)

58-64 százalék. A városi cigányság helyzetét sem találják sokkal kedvezőbbnek, mivel a települések elmaradott, lepusztult részein élnek, ahol gyakran megindult/lezajlott a környezet „gettósodása, slummosodása” (pl. Pécs). Lakásviszonyaik kedvezőtlenebbek a nem cigány háztartásokhoz képest, döntően lepusztult, illetve felújításra szoruló, hiányos kommunális ellátottságú ingatlanokban élnek. Azonban kiemelik azt is, hogy cigányság társadalmi beilleszkedésének elősegítésére, az őket érintő különböző hátrányok mérséklésére nagyszámú sikeresen működő, alternatív roma pedagógiai, oktatási-nevelési, foglalkoztatási program szerveződött a régióban, melyek mind számukat, mind pedig tartalmukat tekintve egyedülállóak az országban. A cigány származású munkanélküliek elhelyezkedési esélyeinek és foglalkoztatásának növelését a régió megyei munkaügyi központjai számos eszközzel és munkaerő-piaci programmal igyekeznek elősegíteni.⁷⁰

A Dél-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ 2007-es jelentése szerint a hátrányos helyzetűek magas aránya a gazdasági lemaradásból származik. Ezt erősíti a közlekedési főtengelytől való távolság, valamint az aprófalvas jelleg. A dél-dunántúli régió huszonöt kistérsége közül, nyolc az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségei közé tartozik. A foglalkoztatási arány 50 százalék alatt van.⁷¹

Az általam vizsgált három település a Dombóvári kistérséghez tartozik. 2007-es adatok alapján a lakónépesség Nak esetében 625 fő, Lápafő és Várong esetében pedig 171-171 fő volt. Gazdaságilag aktívnak a lakosság harmadát tekintették, miközben aktív korúak ennek a kétszeresét. Miközben a nyilvántartott álláskereső és különböző ellátásban részesülők aránya nem haladta meg a lakosság hatodát.⁷²

I.8. Előítélet és integráció

Az előítélet fogalma szűkebben értelmezendő, mint a sztereotípiáé. Elmondható, hogy az előítélet nem létezik sztereotíp előfeltevések nélkül. Sztereotipizálás az élet elengedhetetlen eleme, ugyanis a kognitív, megismerési folyamatokban játszik szerepet. Leegyszerűsíti számunkra az észlelést és feldolgozást. Ezek olyan képek, képzetek, hiedelmek, mely egy csoport minden tagjára érvényes tulajdonságokat jelölnek meg. A

⁷⁰ Arany-Gyurokné 2004

⁷¹ Forrás: www.ddrmk.hu/documents/roma/mta.pdf (Letöltve: 2010. 11.14.)

⁷² Forrás: http://www.ddrmk.hu/documents/Telesor_tolna_0811.pdf (Letöltve: 2010.11.14)

csoportközi viszonyok kutatói (Brewer, Kramer, Willis) úgy vélik a sztereotípiák a csoport meglétével járó elkerülhetetlen jelenség.⁷³

Az előítéletesség másik fontos eleme az affektív, emocionális dimenzió, egy adott csoport kapcsán fennálló attitűdök rendszere, mely egy állandósultan fennálló készenléti válaszreakció és viselkedési predispozíció, mely az elfogadás-elutasítás, tetszés-viszolygás dimenziókban nyilvánul meg.⁷⁴

Erős Ferenc előítélet kutatásában kifejti, hogy a rendszerváltás előtti vizsgálatok, melyek részben közvélemény kutatásokból, részben pedig szociográfiai, szociálpszichológiai, valamint értékekkel és identitással, nemzeti érzelmekkel kapcsolatos kutatásokból eredtek, már egyértelműen tanúsították az előítélet és különféle sztereotípiák jelenlétét a Kádár-korszakban. A cigánysággal kapcsolatos mai vélekedések nagy része már megragadható volt a '70-es, '80-as években is. A rendszerváltozás ideológiai és politikai szinten hozott változást az előítéletekkel kapcsolatban. Hirtelen felszínre kerülhettek az eddig rejtett attitűdök és vélekedések, valamint az iskolákban, munkaerőpiacon, közéletben kiharcolt pozícióikat féltették az emberek, ezért felerősödtek az előítéletes nézetek. Ezt nevezték „jóléti rasszizmusnak”.⁷⁵

Az eddigiekben közölt, válogatott szakirodalomból jól látszik, hogy a roma kisebbség az élet minden területén, minden szintjén hátrányos és veszélyeztetett helyzetben van. Ennek az állapotnak a konzerváltsága néha egy ördögi kör eredménye, gondoljunk csak a lakóhelyekre, de általánosan elmondható, hogy a nem roma emberek előítéletes és diszkriminatív magatartása is hozzájárul ehhez.

Az oktatási tárca integrációs programjának a fogadtatásáról a Tárki érdekes eredménnyel szolgált. Az eddigi szakirodalomból a cigánysággal kapcsolatban egy lehangoló, problémáktól terhes kép alakult ki. Melyben a lakosság szerepe is fontos szegmensnek számít. A 2003-as kutatás alapján a megkérdezett állampolgárok túlnyomó többsége (69%) egyetért azzal, hogy a különböző nemzetiségi-etnikai csoporthoz tartozó gyerekeket nem szabad iskolás korban szétválasztani egymástól, mert akkor felnőtt korukban ellenséget fognak látni egymásban. A kérdezettek közel fele, azt a tanácsot adná az ismerősének, hogy olyan általános iskolába járassa a gyermekét, ahol a különböző

⁷³ Horváth 2006

⁷⁴ Brewer-Kramer 1985

⁷⁵ Erős 2005

képességű, társadalmi helyzetű, nemzetiségű gyerekek együtt tanulnak, egy osztályban. Valamint a kérdezettek 37 százaléka szívesen járatná a gyerekeit olyan iskolába, osztályba, ahol az átlagos létszámban vannak roma gyerekek, ha az osztály/iskola számára olyan speciális programot dolgoznának ki, amely egyszerre garantálja a kérdezett gyerekeknek harmonikus fejlődését, továbbtanulási esélyeit, és a roma gyerekek tanulását, beilleszkedését.⁷⁶

I.9. Identitás

A legelső szempont, amit vizsgáltam a kutatásomban az identitás kérdése volt. Egy kisebbség számára az az ideális, ha megmarad a saját (jelen esetben roma) identitása és e mellett alkalmazkodni tud a többségi identitáshoz. Fontos szempont, hogy a már fentebb tárgyalt kulturális különbségeket mennyire tudják érvényesíteni, vagy vállalni, például olyan módon, hogy magukat cigányként határozzák meg. A kérdőívemben két kérdés is identitással és etnikai hovatartozással foglalkozott. Egyfelől rákérdeztem, hogy milyen nemzetiségűnek vallja magát első és másodsorban, teret engedve a magyar identitás beemelésére is. Másfelől pedig a nem önkitaló módszer lehetőséget adott arra, hogy a kérdezőbiztos megítélését is belevegyem a vizsgálatba. Így külön kérdés vonatkozott arra, hogy a kérdezőbiztos cigánynak ítéli-e meg a kérdezett alanyt. A szakirodalomban közölt komoly eltérések a cigányság számának meghatározásában, indokoltá tette ezt a módszert. A falvakban tett megfigyelések és érdeklődésem alapján körülbelül 30-40 olyan alanyt vártam, aki magát cigánynak vallja. A várakozásommal ellentétben a közel kétszáz válaszadó közül mindössze egy mondta azt, hogy ő elsősorban cigány nemzetiségű és egy sem, hogy másodsorban az lenne. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a válaszadók közül mindössze tíz olyan alany volt, akit a kérdezőbiztosok cigánynak ítéltek meg. A 2001-es népszámlálás eredményeit figyelembe véve az eredmény nem meglepő. Valamint a médiában való alulreprezentáltság okai között megjelent a riporterek, médiamunkások félelme, viszolygása is. Mely úgy tűnik megjelent a kérdezőbiztosok közötti is. A kettő együttes eredménye az lett, hogy nagyon kevés cigány kisebbségi került bele a mintába, ennek további oka a kérdőív kitöltésének megtagadása, és a véletlenszerű mintavételi eljárás, mely sajnálatos módon nem biztosította számomra a reprezentativitást. Így nem

⁷⁶ Forrás: www.okm.gov.hu/letolt/users/matiscsaka/2003/05/TARKI_sajt2.ppt (Letöltve 2010. 09. 27.)

lehetséges bármilyen következtetést levonni ebből. De ha visszagondolunk a 2001-es népszámlálás adataira és Liegeois becslésére, vagyis annak drámai eltérésére, hasonló dologra bukkanunk. Úgy tűnik, hogy a magyar identitás alakult ki, vagy ha igazat adunk a francia romológusnak, akkor a félelem miatt nem mondta magát magyarnak a mintába került tíz roma ember. A továbbiakra nézve aggályos, hogy mindössze tíz cigány kisebbségi válaszadó van a mintában. Fenntartással lehet tehát csak kezelni a kapott adatokat, következtetéseket pedig csak nagyon óvatosan lehet levonni.

II. Empirikus kutatás

II.1. A kutatás tárgya

Kutatásomban a cigányság megítélését vizsgáltam Nak településen és környékén. A három faluban végzett vizsgálat célja az volt, hogy tényeket majd azok alapján következtetéseket állapítsak meg a helyi lakosok előítéletességével kapcsolatban. A kérdőíves vizsgálat során felhasználtam a társadalmi távolság skáláját, a konfliktusokkal kapcsolatos kérdések az adott településre és az országos helyzetre vonatkoztak, valamint kitértem még a megkülönböztetés fogalmára is.

Ebben a témában tényeknek lehet tekinteni mindazt a szakirodalomban megtalálható adatokat és statisztikai megállapításokat, kutatásokat, melyeket megállapítottak az utóbbi néhány évtizedben, és amelyekből beemeltem én is a munkámba. Ezen írások az időben haladva sajnos elavulttá válnak, mivel egy folyamatosan változó rendszerről, közösségről írnak. Úgy vélem, hogy vannak friss és elavult tények, valamint specifikus és általánosított tények. Az a kutatás, melyet ezen dolgozat bemutat, viszonylag friss és specifikus. Nyugat-Tolna három településének, név szerint - Nak, Várong és Lápafő községének vizsgálata 2008-ban történt. A bőséges kérdőív szám, azaz a minta nagyság (N=179) lehetőséget biztosít egy teljesebb kép kialakításához.

Következtetések: A mintavételi eljárás okán, melyre még kitérek, a reprezentativitás nem valósult meg. Ezért messzemenő következtetéseket nem lehet levonni a kapott eredményekből, de arra mindenképpen alkalmasak, hogy egy helyzetjelentést kapjunk Tolna megyéről, melyet összevetve a szakirodalommal bizonyos meghatározásokig eljuthatunk. Ezen előfeltételek miatt nem állítottam fel hipotéziseket, mivel úgy vélem a kapott eredményeket fenntartással lehet csak kezelni és inkább, mint a szakirodalmat kiegészítő eredményekként lehet megosztani.

II. 2. Vizsgálat helye, ideje és a körülmények

2008 nyarán zajlott le az a kutatás, melyet három Tolna megyei kis községben végeztük, és mely dolgozatom alapjául szolgál. A három település, Nak, Lápafő, Várong voltak. Ezek közül a legnépesebb Nak, valamivel több, mint hatszáz fős település, Várong és Lápafő egyaránt százhetvenegy főt számol. A három falu Tolna és Somogy megye határán fekszik, a Dombóvár- Kaposvár-Szekszárd háromszögben. A legközelebbi város Dombóvár. A vizsgálatot az egyetemi szakmai gyakorlat, kutatótábor keretében folytattam le. A kutatótábor során mindenki egyéni kutatást végzett. A vizsgált három település közös többszöröse a föld, a mezőgazdasági munka. A helyi emberek legnagyobb hányada a mezőgazdasági munkából él. A lekérdezett és elfogadott kérdőívek száma 179 darab volt. Ez körülbelül a három település lakosságának 18 százaléka volt. Elmondható, hogy a lakosság elöregedett, az átlagéletkor 50 év feletti. A nők és a férfiak megoszlása, a magyarországi megoszlást követi, 52 százalék és 48 százalék. Témám szempontjából fontos megemlíteni, hogy mind a három faluban élnek roma lakosok is. Arányuk, ahogy megtudtam a helybeliektől, hozzávetőleg 1:20-hoz. Bár ez településenként eltér, de összességében ez mondható el.

II. 3. Vizsgálat módszertana

A kutatás gyakorlati megvalósításához a kérdőíves módszert választottam. Ez volt a legpraktikusabb és leghasználhatóbb módszer. Így sokkal több embert lehetett elérni a

rendelkezésre álló időkeret alatt, mint más módszerrel. A kérdőív komplex és kiterjedt volt, az összes kutatótáborban részt vevő diák kérdéscsoportja szerepelt benne. Ebben a hosszú kérdőívben kapott helyet az én kérdéssorom is, - kiegészítve természetesen a demográfiai kérdésekkel. A kutatótáborban mindenki köteles volt kérdőívezni, az egész kérdőívet lekérdezni, így esetleges kvalitatív kutatásra, csak az elvégzett munka után adódott lehetőség. A témám szempontjából úgy ítélt meg, hogy az interjúk készítésére és a téma kényessége miatt szükséges mélységre nincs elegendő idő, így eltekintettem tőle. A kérdőívben található kérdéssorom releváns kérdései a mellékletben olvashatóak.⁷⁷ A kérdőív kitöltése a kérdezőbiztosok által történt, megfelelő segédkártyák és utasítások segítségével.

A kérdőívemben a kérdések legtöbbször Dr Örkény Antal és Dr Székelyi Mária, az ELTE oktatóinak 2005-ös, Magyarországon első, deliberatív poll, azaz gondolkodtató közvélemény-kutatásból voltak, mely a cigányság elfogadása és megkülönböztetése mellett a szegénységet és a hátrányos megkülönböztetést vizsgálta. (A vizsgálat igazi értéke nem az adatok összegzése volt, hanem egy nyílt fórum keretében történő párbeszéd, melyre 1000 válaszadóból 250-et hívtak meg. A fórum végeztével attitűdváltozás következett be, melynek legfontosabb eleme a cigányság helyzetének tisztábban látása.)⁷⁸ A kérdőívem másik kulcsfontosságú része a Bogardus-féle társadalmi távolság-skála volt. Az Emory Bogardus által 1928-ban kidolgozott skála annak meghatározására szolgál mérési eszközzel, hogy mennyire hajlandók az emberek, a különböző közelségű, társadalmi kapcsolatba kerülni másfajta emberekkel. A válaszok között van egy logikailag meglévő intenzitásstruktúra, azaz ha valaki egy belsőbb téren elfogadna, jelen esetben egy cigányt, akkor távolabbi tereken is.⁷⁹

A kutatótábor előtt megbeszéltek alapján a mintavétel nem valószínűségi kiválasztás alapján történt meg. Ezen belül pedig az egyszerűen elérhető alanyokra hagyatkoztunk. Ennek oka az egyszerűbb és gyorsabb munkafolyamat megteremtése volt, továbbá, hogy a hétköznapiokon, napközben a legtöbben dolgoztak, így nem voltak elérhetőek. A pontosabb és szélesebb körű minta érdekében a munkaidő után is visszamentünk a helyszínekre, valamint hétvégén is ott tartózkodtunk. Így összesen 179 kérdőívet vettünk fel. A kérdőívem egy más aspektusból nézve két részre bontható.

⁷⁷ lásd Melléklet 2

⁷⁸ Forrás: www.csepele.com/kotet/csepele60_orkeny_szekelyi.pdf (Letöltve: 2010. 11.01.)

⁷⁹ Babbie 2003

Egyfelől a helyi viszonyokra, a cigányokhoz való viszonyulásra, megkülönböztetésük mélységére fókuszál, másfelől pedig egy képet próbál megrajzolni a romákról, az alapján, hogy a lakosok mit gondolnak a cigányság helyzetéről általában. A helyi problémákat településenként, míg a magyarországi cigánysággal kapcsolatos elgondolásokat összességében vizsgáltam.

II.4. A kérdőív elemzése

A kérdőívem elemzését a kérdőív szerinti sorrendben végzem el, mivel a kérdések logikailag egymás után következő sorrendben lettek összeállítva. A kérdőív vizsgálata során a kapcsolatot meglétét, szorosságát és erősségét vizsgáltam és használtam fel.

A statisztikai eljárások közül alapvetően a keresztábrás elemzést használtam. A széles körben elterjedt elemzési módszer két vagy több változó közötti összefüggést vizsgál, valamint ezek kombinált gyakorisági eloszlását mutatja. A keresztábrás elemzéshez a kapcsolat megléte és szorosságának elemzésére a Pearson-féle χ^2 (khi-négyzet) tesztet és a Cramer féle V-t használtam. Ezek mellett az egyes cellákon belüli kapcsolat erősségét is vizsgáltam az adjusted standardised residual-lal. A khi-négyzet statisztika két változó összefüggésének szignifikanciáját méri, megmutatja, hogy van-e összefüggés a két változó között. A kutatásomban elemzett adatok nominális skálák, így a Cramer V használatos, melynek értéke 0 és 1 között mozog. Ahol 0, ott a kapcsolat hiányát, ahol pedig 1, ott erős kapcsolatot jelez.⁸⁰

II.4.1. Megkülönböztetés I.

Az identitás kérdése után logikailag a következő lépcsőfok az integráció-deintegráció kérdésében a megkülönböztetés. Ahogy már említettem egy fontos szegmense a beilleszkedésnek, alapvető konfrontálódási pont is ez. A megkülönböztetés kérdéskörében első állomás az alanyokatt ért atrocitások vizsgálata. A probléma természetesen az, hogy mindössze egy fő jelölte magát cigány nemzetségűnek és a

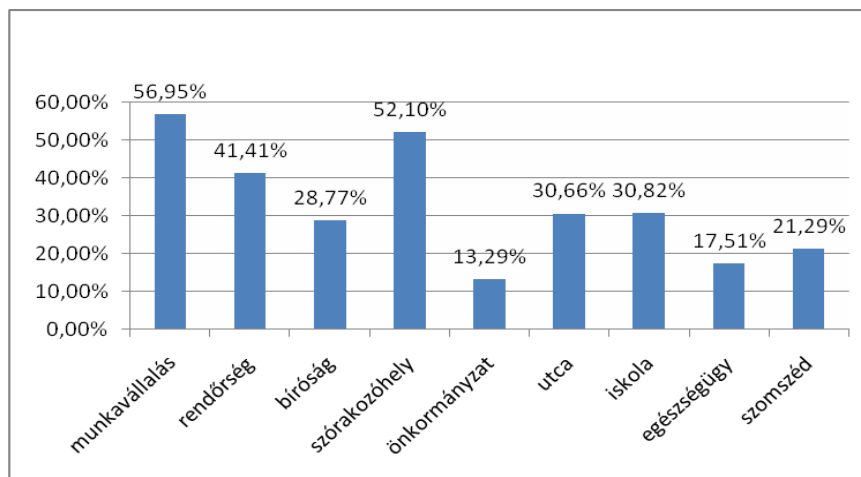
⁸⁰ Sajtos-Mitev 2007

kérdőbiztosok is csak tíz főt véltek annak. Az említett adathiány miatt, és annak statisztikai értelmezhetetlensége okán, csak röviden tesztek említést a kapott eredményről. A pontos kérdés az volt, hogy milyen gyakran érte önt hátrányos megkülönböztetés az életében. A két legrosszabb lehetőséget („*nagyon gyakran*” és „*gyakran*”) mindössze ketten mondták. Az elvértve és a soha választ pedig heten. Elmondható tehát, hogy a tíz cigány alanyt nem, vagy csak kevésszer érte megkülönböztetés, ráadásul nem is tisztázott, hogy a származása végett volt-e. De a nem cigányokkal kapcsolatban sem sikerült érdemi kapcsolatot felfedeznem a statisztikák által. A kérdésre választ adók (169 fő) valamivel több, mint 10 százaléka (19fő) válaszolta, hogy nagyon gyakran, vagy gyakran éri hátrányos megkülönböztetés az életben. Nem találtam értékelhető magyarázatot, vagy bármilyen összefüggést a megkülönböztetés és a kor, végzettség, jövedelem stb között. Ugyanúgy előfordul diplomások között, mint nyolc általánossal rendelkezőknél, vagy épp fiatalok, vagy öregeknél. Legalábbis a rendelkezésre álló adatok nem elégségesek az okok felfejtésére.

A következőkben ezzel a kis mintával (a 10 fő romával) nem dolgoztam, mivel az alacsony elemszám miatt semmilyen általános következtetés nem vonható le. A későbbi kérdések esetében már csak a teljes mintával dolgoztam, többször nem tértem ki külön az etnikai különbségekre. Ennél az egy kérdésnél használtam fel a tíz fős mintát. Inkább csak útjelző táblaként szolgál. A kérdőív, a nem cigányok véleményét fogja tükrözni, mely nem elvetendő, ugyanis a többségi hozzáállás, álláspont fontossága megkérdőjelezhetetlen.

II. 4.2. Megkülönböztetés II.

Az elemzés következő lépése a külső megítélés, a megkülönböztetés általános képe. Lényegében a már Brewer kapcsán említett sztereotípiák erősségének vizsgálata. A kérdéscsoport arra vonatkozott, hogy mit gondolnak, milyen gyakran ér valakit megkülönböztetés különböző helyeken cigány volta miatt. A kérdéssel kapcsolatban a következő tapasztalatokat lehet elmondani:



1. ábra

**Milyen gyakran ér valakit hátrányos megkülönböztetés az alábbi helyeken?
„Gyakran”**

A közölt diagram azt mutatja, hogy hány százalékuk válaszolt a kérdésre a gyakran lehetőséggel. A ritkán és a soha kategóriák százalékos értékeit a mellékletben közlöm. Ahogy a diagramból rögtön kitűnik a válaszadók legnagyobb arányban úgy vélik, hogy a munkavállalásnál és a szórakozóhelyen érhet, vagy ér valakit hátrányos megkülönböztetés cigány származása miatt. A válaszadók több, mint fele gondolja így. Ugyancsak magas értéket kapott a rendőrség is. A legelső pontot, mely a legproblematikusabbnak tűnik, a munkavállalást, össze tudjuk hasonlítani a helyi viszonyokkal. Egy későbbi kérdés vizsgálja, hogy a faluban volt-e ilyen konfliktus. A kérdésre több mint 60 százalék válaszolta, hogy soha nem történt ilyen megkülönböztetés a faluban, és kevesebb, mint 20 százalékuk, hogy gyakran, vagy nagyon gyakran történt volna ilyen. Ha a faluban, sőt a környező falvakban nem tapasztalható ilyen atrocitás, akkor honnan tudják, hogy így van az országban általánosságban? A válaszban segít a másodikként és harmadikként legproblémásabbnak ítélt helyszín megvizsgálása. A szórakozóhelyeken fellépő konfliktusok egyértelművé teszik, hogy a válaszok kognitív előképei egy külső forrásból származnak. Említsük meg, hogy a minta átlagéletkora valamivel 50 év fölött van és a válaszadók hatoda már elmúlt hetven éves. Vagyis nehezen lehet elképzelni, hogy egyéni tapasztalat áll a jelenlegi problémák megítélése mögött. A média roma-képe, ahogy már kitértem rá és a sztereotípiák makacssága lehet a felelős a látható ambivalenciáért. A különböző médiumok nem ritkán adnak hírt szórakozóhelyi incidensekről, és ami a legfontosabb, kiemelve az elkövetők/kárt szenvedők etnikai

hovatartozását. A rendőrség magas arányú említése megint inkább a hírekre, szóbeszédre vezethető vissza, mintsem a valóságra. Talán nem számít felelőtlen kijelentésnek, ha azt mondom, hogy a rendőrség intézkedéseit elég kevesen ismerhetik. Viszont minden faluban vannak híreszelések egy-egy rendőről, polgárőrrel aki nem bánik kesztyűs kézzel a cigányokkal, nem engedi be őket a faluba, vagy épp kifelé segíti őket. A már említett Örkény-Székelyi vizsgálat egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy ezeket a tipikus és sokszor alaptalan elképzeléseket, alá nem támasztott állításokat eloszlassa és a realitást előtérbe helyezve, egy árnyaltabb és kezelhetőbb roma képet közvetítsen. Ennek szükségessége tisztán látszik abban, hogy az elképzelt és valós helyzetet nem tudják, nem akarják összevetni és ennek alapján kialakítani egy képet a magyarországi cigányságról.

Érdeemes még a két, a megkülönböztetésnek legkevésbé helyt adó intézményt megvizsgálni. Egyik az egészségügy, a másik az önkormányzat. Az önkormányzat, mint a lojalitás és a jogiság fellegvára egy biztos és hiteles, demokratikus intézménynek tűnik. Pedig az utóbbi időben, a választások előtt főképp, nem egy híradás szólt arról, hogy adott község önkormányzata közmunkához köti a segínyt, vagy épp a segílyből vonja le a közműdíj tartozásokat. Ez főleg cigány lakosokat érintett a legtöbb településen. Ennek ellenére igen kevesen gondolták, hogy az önkormányzatban gyakran történne megkülönböztetés, de még azt is, hogy ritkán (31 %). Ennek igazi oka csak találgatásokhoz vezethet, de kiindulópont lehet az, hogy a polgármesteri hivatal az egyetlen olyan hely, vagy intézmény, ahol mindenki érintett. Azaz, választás útján beleszólása van az összetételébe. Ki az aki az általa is megválasztott polgármester ellen szól? Ki az aki képviselő rokona ellen szól? Ki az aki a faluja ellen szól? Nagyon kevesen. Pedig a kérdés nem a saját falura vonatkozott, mégis sokan úgy érezhették, hogy igen. A másik két ábra által a kép teljessé válik.⁸¹ Ezek jelölik a százalékos megoszlást a másik két válaszlehetőségnél. (Az adathiányokat nem jelöltem, de a pontosság kedvéért a teljes mintával számoltam ebben az esetben.) Az egészségügy kérdése a szakirodalomban nálam is nagy hangsúlyt kapott, és egyértelműen látszott, hogy egy komoly krízispontot mutat. Mind a megfizethetőség, mind pedig az ellátás minősége problémaként jelentkezett. Ennek ellenére a mintában a második legalacsonyabb értéket mutatta. Hogy a kapott eredmény értelmezni lehessen korcsoportonként kértem le keresztábrát.

⁸¹ lásd mellékletek 3

1. táblázat⁸²

Milyen gyakran érhet valakit hátrányos megkülönböztetés az egészségügyben?/ Korcsoportok			
	Soha	Ritkán	Gyakran
18-39 (N=57)	13,2% **	11,9%	12,6% *
40-59 (N=52)	18,5%	9,9%	6%
60- (N=42)	17,2% *	7,9%	2,6% **

A khi-négyzet teszt szignifikáns kapcsolat meglétére utalt (0,026), de a Cramer-V gyenge szorosságot mutatott. (0,026).

A korcsoportokat a magas átlagéletkor miatt a következőképpen ösztöttem fel: 18-39 év, 40-59 év és 60 év feletti. A kérdésre választ adók közül (az összminta 84,4 százaléka) 21,2 százalék gondolta úgy, hogy a romákat gyakran éri hátrány az egészségügyben, és ebből közel 60 százalék volt 18 és 39 év közötti. Azaz az összminta 12,6 százaléka, míg ugyanez a 60 év felettiéknél 2,6 százalék. Ebben a két életkorkategóriában volt a kapcsolat erőssége mérhető, a gyakran és a soha cellák esetében. Mindkét esetben gyenge kapcsolatról beszélhetünk.⁸³ Az internetes penetráció magas aránya (kb 55 %)⁸⁴ és az információkhoz való hozzáférés leegyszerűsödése és expanziója mindenképp a fiatalabb korosztályt éri el, és így a lokális meglátásokon túli információ szerzés jobban befolyásolhatja a fiatalabb korosztályokat.

Két helyzetben, az utcán és a bíróságon mind a három válaszlehetőséget körülbelül ugyanolyan arányban választották. Ennek az lehet az oka, hogy az embereknek nincs tudomása ezekről a dolgokról. A bíróság, mint egy eléggé specifikus, elkerülendő és perifériás helyszín, érthetően kívül esik az átlagember látókörén. Másfelől eléggé zárt is ahhoz, hogy a média is csak nehezen férközzön be. Az utcán való megkülönböztetés oka már kérdésesebb, de a bizonytalanságot talán a kettősség szüli. Egyfelől a falukban nincs komolyabb probléma a cigányokkal, másfelől viszont sokat lehet hallani rasszizmusról, konfliktusokról, melyek legadekvátabb színhelye az utca és a tér, ahol bármikor bármi megtörténhet, ahol a legvédtelenebb az ember.

⁸² A cellákben a pozitív kapcsolatot *-gal, míg a negatív kapcsolatot**-gal jelölöm

⁸³ lásd Melléklet 4

⁸⁴ Forrás: <http://einclusion.hu/2010-04-16/internet-penetracio-es-internet-hasznalat-2009-vegen/>

II. 4.3. Megkülönböztetés III.

A következő kérdés, melynek eredménye alább látható táblázat formájában, már beljebb hatolt a megítélés mezejében. A személyesebb, a válaszadóhoz közelebbi és ezáltal egzaktabb témával kapcsolatosan a következő eredményre jutottam.

Az elemzés során gyakoriságot kértem le a három településsel kapcsolatosan, majd keresztátlában vizsgáltam a kapcsolatok erősségét. Az elhatározásom az volt, hogy ezt a kérdéskört településenként vizsgálom, mivel a lokális jelleg miatt nem előnyös egyben vizsgálni a mintát. De kitértem az teljes minta egyes tulajdonságaira is.

2. táblázat

A faluban voltak-e konfliktusok a cigányok és nem cigányok között az elmúlt egy-két évben? Sorszázalék					
	Nem voltak	Jelentéktelenek voltak	Voltak, de nem súlyosak	Súlyosak voltak	Nagyon súlyosak voltak
Nak (N=84)	32,1%	13,1%	19%	15,5%	20,2%
Lápafő (N=35)	74,3%	5,7%	20%	0%	0%
Várong (N=42)	69%	9,5%	9,5%	9,5%	2,5%

A keresztátlában a két változó között nem tapasztalható kapcsolat, mivel a khi-négyzet teszt érvénytelen volt. 20% felett volt azon cellák száma, melyben a várható érték nagyobb ötnél. Ennek oka, hogy sok válaszlehetőség volt és egyes cellákban kevés elem került. Emiatt a Cramer-V, mint statisztikai eljárás sem alkalmazható.

A három települést együtt tekintve, az mondható el, hogy túlnyomórészt válaszként azt jelölték meg, hogy nem voltak, vagy csak jelentéktelen konfliktusok voltak a cigányokkal. Ez a minta több mint 60 százalékát teszi ki. A válaszadók valamivel több mint 20 százaléka vélte úgy, hogy súlyos, vagy nagyon súlyos konfliktusok történtek. Ebben az esetben viszont a százalékos arányok megtévesztőek, mivel elrejtik a falvak közti

jelentősnek mondható különbséget. Ennek pedig az lehet az oka, hogy mint már említettem Nak településen jóval többen élnek, mint a másik kettőben összesen. Ezért tisztább képet kapunk, ha a falvakat külön-külön vizsgáljuk. Először a legnépesebb községet tekintjük, Nakot.

Első megállapítás, amit fontos megemlíteni, hogy a szám szerint tizenyolc válaszadó közül, akik említést tesznek nagyon súlyos konfliktusról, tizenhét ezen a településen lakik, és a tizenhét súlyos konfliktusokról beszámoló válaszadó közül pedig tizenhárom. Ugyancsak 35 százalék azok aránya, akik szerint nem volt és nincs is semmiféle konfliktus a romák és nem romák között. Tehát inkább úgy gondolják a nakiak, hogy nincs konfliktus a cigányok és a nem cigányok között.

Mivel nem rendelkezem pontos adattal azzal kapcsolatban, hogy mely településen mennyi a cigányok aránya, így csak az ottani tapasztalatomra és a kérdőívben előforduló számadatokkal kalkulálhatok azzal kapcsolatban, hogy miért csak Nakon vannak konfliktusok. A már említett becslés nem alkalmazható, mivel a falvak lakossági összetételének specifikusságait elrejt, pedig jelen esetben az átlagtól való eltérés mértéke lenne hasznos. Megállapítható, hogy Nak a legnépesebb falu, területileg is a legnagyobb. A tíz kérdőívbe került cigány közül kilenc ebben a faluban lakik. Ezekből arra lehet következtetni, hogy a népesség és a település nagysága befolyásolja a konfliktusok előfordulását, illetve gyakoriságát és hatással van a romák előfordulására is. De ezt nem lehet biztosan állítani.

A második vizsgálandó kistelepülés Lápafő községe. A harmincöt lápafői válaszadó közül huszonhat, azaz 75 százalékuk szerint egyáltalán nem került sor konfliktusra, és csak hét fő szerint voltak nem súlyos ellentétek. Senki nem válaszolta azt, hogy lettek volna súlyos, vagy nagyon súlyos problémák. Ennek tükrében kijelenthető, hogy nem jellemzi a falut konfliktusos együttélés.

A harmadik település Várong. Ebben a faluban valamivel árnyaltabb kép bontakozott ki, mint Lápafőn. Itt is közel 70 százalék az, akik véleménye szerint nem történt semmilyen konfrontáció, viszont a maradék 30 százalék egységesen eloszlik. Az eredményből az következik, hogy Várongon sem jellemzőek a konfliktusok, viszont már biztosan előfordultak, akár nagyobb volumenűek is. Például családok közti viszályok esetén előfordulhat, hogy csak néhány fő tudott róla.

A megkülönböztetés egyik sarkalatos pontja, terepe az iskola, melyben már többen lehetnek érintettek a gyermekik által. A korai szocializációs minták milyensége és elsajátítása, melyet az iskola nyújt (esetünkben csak általános iskolákról van szó), meghatározó lehet a későbbiekre nézve. Másfelől megközelítve pedig akkor kelti a legnagyobb visszhangot egy-egy konfliktus, ha az egy oktatási intézményben történik. Szokták mondani, hogy egy film mindig eladható, ha kisgyermek, vagy kutya van benne. Természetesen arról van szó, hogy egy kisgyermekre az emberek nagy többsége, mint az ártatlanság megtestesítőjére tekint, ezért védendő. A következő két kérdés az iskolán belüli megkülönböztetést vizsgálta. A fentebb már taglalt problémák a khi-négyzet teszt eredményében ezeknél is mutatkoztak. Esetünkben 10 cellában (66,7%), valamint 9 cellában (60%) is a várható érték nagyobb volt, mint 5, valamint a legkisebb várható érték is 1 alatt maradt mindkét esetben. A könnyebb áttekinthetőség és a világosabb érvelés miatt a két táblázatot egymás alatt közlöm, így könnyen összevethetőek a kapott eredmények.

3. táblázat

Ért-e gyermeket hátrányos megkülönböztetés az iskolában pedagógus részéről?					
Sorszázalék					
	Nagyon gyakran	Gyakran	Néha	Egyszer	Soha
Nak (N=77)	3,9%	2,6%	18,2%	3,9	71,4%
Lápafő (N=34)	0%	14,7%	8,8%	0%	76,5%
Várong (N=33)	0%	9,1%	0%	0%	91,9%

4. táblázat

Ért-e gyermeket hátrányos megkülönböztetés az iskolában osztálytársa részéről? Sorszázalék					
	Nagyon gyakran	Gyakran	Néha	Egyszer	Soha
Nak (N=74)	1,4%	6,8%	21,6%	4,1%	66,2%
Lápafő (N=32)	0%	6,3%	31,3%	3,1%	59,4%
Várong (N=30)	3,3%	3,3%	10%	0%	83,4%

A kapott eredményekből az tűnik ki elsősorban, hogy mindkét kérdés esetében a válaszadók (függetlenül a településtől) megítélése szerint nem részesülnek megkülönböztetésben a cigány fiatalok az iskolai falai között. Az első kérdés esetében a válaszadók közel 80 százaléka, míg a második kérdés esetében közel 70 százaléka válaszolt úgy, hogy egyáltalán nem, vagy csak egyszer érte őket hátrányos megkülönböztetés pedagógus, illetve osztálytárs részéről. Kimagaslik még a néha kategória többszöri megjelenése, melyet a válaszadók 17 és 21 százaléka jelölt meg.

A kérdések esetében érdemes megvizsgálni, hogy azon válaszadók közül, akiknek van gyermeke és közülük legalább egy még nem nagykorú, milyen összefüggést mutatnak a felvetett problémával kapcsolatban. A mintában 143 fő volt, akinek van egy, vagy több gyermeke. A 143 szülő közül, a magas átlagéletkor miatt, csak azokkal foglalkoztam, akiknek van legalább egy kiskorú gyermekük. Így azt tapasztaltam, hogy azok közül, akik az első kérdésre, vagyis a pedagógussal kapcsolatos kérdésre, úgy válaszoltak, hogy „soha”, azoknak valamivel több, mint 40 százalékuknak van kiskorú gyermekük. A „néha” kategória az alacsony elemszám miatt nem értékelhető. Ugyanez az összefüggés a másik kérdéssel kapcsolatban, vagyis az osztálytárs általi megkülönböztetéssel kapcsolatban hasonlóan alakul. A „soha” választ adók 40 százalékának van kiskorú gyermeke, míg a „néha” választ adóknál ez az arány 50 százalék (9 fő). Ebből a kis kitekintőből két fontos szempont mindenképp meghatározható. Egyfelől a válaszadók kb. 80 százalékának van gyermeke. Valamint a mintában szereplőknek hozzávetőleg 40 százalékuknak van kiskorú gyermekük. Másfelől pedig nagyobb elemszámmal előforduló kategóriákban nagy

arányban megjelennek valószínűsíthetően iskolába járó gyermekes szülők. A kérdőív a gyermek pontos életkorára és kiskorú esetén a foglalkozására nem tért ki.

Településenkénti vizsgálatom során a két kérdést együtt kezeltem. Ugyanis a számadatok alapján az eloszlások közel azonosak, a megkülönböztetés kérdését egyformán mutatják az iskolán belül. Nakon is, mint az összmintában egyaránt, két válasz volt jellemző. 70 százalék körül alakult a „soha” és a 30 százalék körül a „néha” kategória. A hetvenhét illetve hetvenöt naki válaszadó közül hatvankilenc, illetve hatvannégy ezen kategóriák közül jelölt. A konfliktusokra vonatkozó kérdésekhez hasonlóan jelen esetben is konfliktusmentes együttélést jeleznek a számok, azonban valamelyest árnyaltabb képet fest a konfliktus meglétének vállalása, azaz a gyermekeket ért atrocitások felszínre kerülése.

Lápafő esetében érdekes megemlíteni, hogy mindkét esetben a „soha” kategória a legszámosabb, viszont a „gyakran” kategóriát többen mondták, mint a „néha” választ. Itt mondták a legtöbben a mintában. A „soha” kategória Lápafőn is 70 százalék fölött alakult. A második kérdés esetében már hasonló eredményre jutottam, mint Nakkal kapcsolatban. A „soha” kategória ebben az esetben a legalacsonyabb, 60 százalék alatt marad, de meg kell jegyezni, hogy az átlagtól való eltérés mellett, elég alacsony az elemszám is, negyven fő alatt marad.

Várong esetében a legegységesebb a kép. A harminchárom, illetve harminc válaszadó 84 százaléka, valamint 91 százaléka szerint nem volt része a cigány gyermeknek megkülönböztetésben része. A többi kategória alacsony elemszáma miatt nem értékelhető.

Az alább látható kérdést, melyet az 5. táblázat mutat, ugyancsak a települések függvényében vizsgáltam. A szignifikancia teszt nem hozott eredményt, mivel a khi-négyzet érvénytelen volt ebben az esetben is.

Mindhárom településen a legtöbben azt támogatták (82 %), hogy a gyermekek etnikumtól függetlenül közös osztályban tanuljanak és 10 százalék körül van azoknak az aránya településenként, akik a szeparált osztályokat támogatják. Az egész mintának ez valamivel több, mint 8 százaléka. Korcsoportonkénti, vagy végzettség szerinti felosztásban sem lehet tapasztalni eltérést a kapott eredményekhez képest. A megoszlás hasonlóan alakul.

5. táblázat

Ön inkább olyan oktatási rendszer híve ahol a cigány és nem cigány gyerekek			
Sorszázalék			
	együtt tanulnak egy osztályban	külön osztályokban tanulnak a gyerekek	külön iskolában tanulnak
Nak (N=89)	82%	5,6%	12,4%
Lápafő (N=36)	88,9%	11,1%	0%
Várong (N=42)	83,3%	11,9%	4,8%

A települési felosztás egy helyen mutat érdekes adatot. Nakon a válaszadók 12,4 százaléka, az összminta 6,6 százaléka véli úgy, hogy külön iskolába kellene járatni a gyermekeket. Az ezen állásponton állóak 89 százaléka naki lakos. Vizsgáltam, hogy van-e összefüggés a között, hogy valaki úgy látja, hogy súlyos, vagy kevésbé súlyos konfliktusok történtek a faluban és a között, hogy milyen oktatási rendszer híve. De az esetek 80 százalékban a konfliktust érzékelők is a homogén osztályokat preferálták. Szignifikáns kapcsolat pedig nem volt mutatható ki.

A településekkel kapcsolatos vizsgálat utolsó, ide vonatkozó adata, a munkavállalással kapcsolatos. A kérdés hasonlóan az előzőekhez arról tájékozódik, vajon ért-e roma embert hátrányos megkülönböztetés, esetünkben munkavállalásnál. A kapcsolat meglétére vonatkozó statisztikai teszt, ismételten a cellák sokasága miatt, érvénytelen. A khi-négyzet teszt vizsgálatakor, 9 cellában (60 %) a várható érték kisebb, mint 5 eredményt találtam.

6. táblázat

Ért-e valakit megkülönböztetés a faluban munkavállalásnál cigány származása miatt?					
	Nagyon gyakran	Gyakran	Néha	Egyszer	Soha
Nak (N=79)	0%	6,3%	22,8%	1,3%	69,%
Lápafő (N=32)	6,3%	12,5%	3,1%	3,1%	75%
Várong (N=37)	5,4%	2,7%	8,1%	5,4%	78,4%

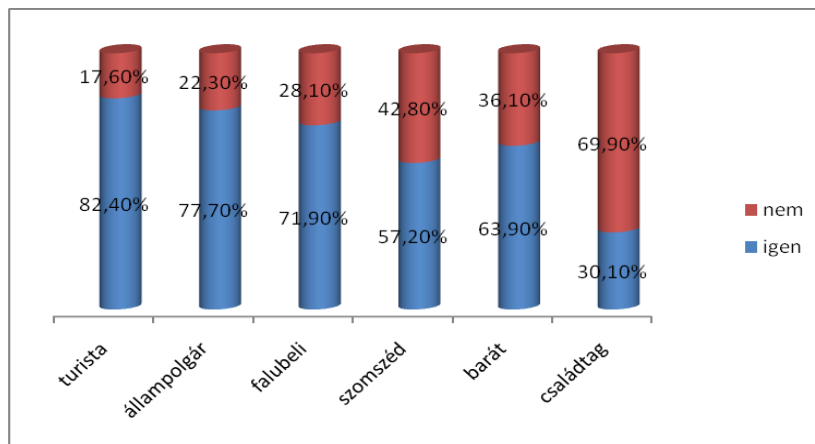
A válaszok aránya nagyon hasonlít az iskolákkal kapcsolatosan tapasztalt eredményekhez. Vagyis a legtöbb válasz a „soha” kategóriában született, míg Nakon kiemelkedő a „néha” kategória, mely a kategórián belül 81,8 százalék. Másik kiugró eredmény a Lápafőn tapasztalt 12,5 százalékos (településen belüli) „gyakran” válasz. Viszont ez az eredmény mindössze négy főt takar, tehát az alacsony esetszám miatt (lápafői lekérdezettekhez képest is) nem vehető figyelembe.

A három település eddigi elemzése arra utal, hogy Nakon, mint egy népesebb faluban sokkal jobban megoszlik a válaszadók véleménye a cigányokat ért megkülönböztetésekről, illetve a faluban lejajlott konfliktusokról. Az tapasztalható az eddigi eredményekből, hogy mind a három településen a békés együttélés jellemző, ahol az emberek elfogadóak és toleránsak a cigányokkal kapcsolatban. A homogén eredmények minden esetben Nak községnél tértek el. De itt is inkább egy középső érték mentén (pl.: néha) van némi kilengés. Ahogy már írtam korábban, ez összefüggésben lehet a település nagyságával, melyből következik jelen esetben a cigány lakosság nagyobb arányú megjelenése is.

II. 4. 4. Megkülönböztetés IV.

A Bogardus-skála alkalmazása az egyik mérföldkő a kutatásomban. A régi, ám mégis még mindig használatos és elfogadott teszt, az elfogadást és elutasítást vizsgálja, a tér és környezet szemponjából. Az ábrázolt diagrammon a válaszadók valid százalékos értékeivel dolgoztam. (A missingek száma 7 és 14 között váltzott. Érdekes, hogy a

missingek száma érthető módon az egyre közelebbi térrel kapcsolatos kérdésenként növekszik, mégis kivételt képez az állampolgárság. Ott 12 missinget találtam (második legtöbb), ami annak tudható be, hogy a kérdés értelmezése nehezebben ment, vagy azt indifferensnek gondolhatták.)



2. ábra

Bogardus skála

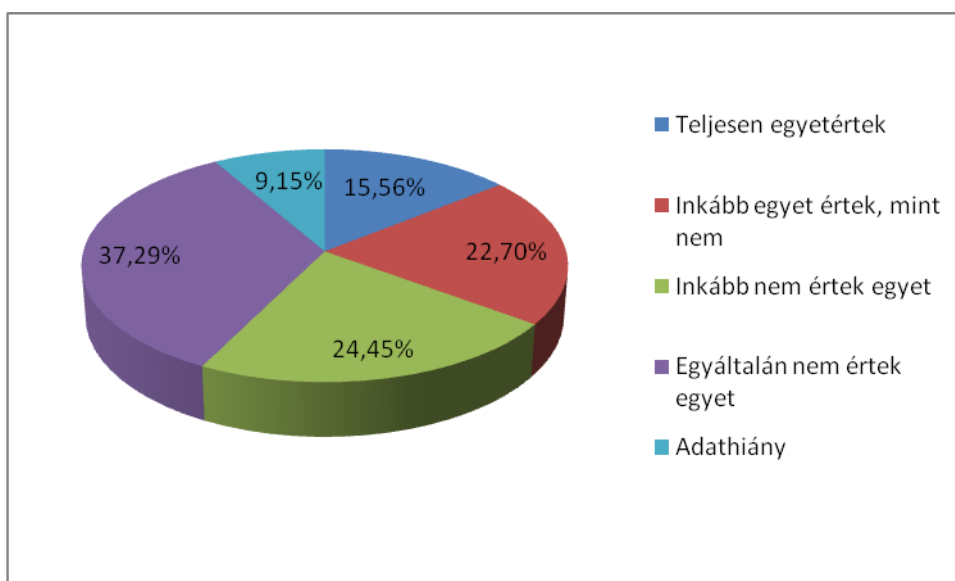
A két válasz arányának változása egy meredek egyenesen elhelyezhetőek. Míg az egyik csökken, úgy a másik természetesen nő. Ez a növekedés vagy csökkenés annak a függvénye, hogy a felkínált szerep milyen közel esik a válaszadó személyes zónájához. Így míg turistának, állampolgárnak igen nagy arányban elfogadnának egy cigányt, addig már szomszédnak és barátnak már kevésbe, tehát mikor már aktív hatással van a mindennapi életre. Családtagnak pedig már kevesebb, mint egyharmada fogadna el egy cigányt. Az úgynevezett vegyes házasság áll a piramis csúcsán, melynek elképzlet lehetősége viszonylag alacsony, érdekes lett volna megvizsgálni, hogy korcsoportonként ez hogyan változik. A khi-teszt ugyan kapcsolatot mutatott, de kiderült, hogy egyetlen cella esetében sem volt meghatározó erősségű kapcsolat a korcsoporti összefüggésben. A számadatokat tekintve nagyon hasonló eredményeket kaptam korcsoportonként. A fiatal korosztály (18-39) tagjai közül 19-en, míg a másik két korcsoportban 16-an és 15-en válaszoltak igennel a kérdésre.

Összevettem a kérdéseket a legmagasabb iskolai végzettséggel is, de ott sem kaptam statisztikailag értékelhető eredményt. Megemlíteném, hogy a szakmunkás végzettségűek és nyolc osztállyal rendelkezők között volt a legtöbb igen válasz, de ez a két csoport kitette a minta több, mint 60 százalékát. Ugyanez volt a helyzet az önbesorolás alapján kérdezett társadalmi csoportba tartozással kapcsolatban is. A számadatok azt

mutatták, hogy minél alsóbb társadalmi osztályba sorolja magát a kérdezett, annál inkább szűkül a társadalmi távolság a cigányokkal kapcsolatban, azaz egyre többen fogadnák el családtagként őket. De itt is probléma a reprezentativitás hiányából fakadó eltolódások. A Bogardus-skála egy másik tanulsága, hogy aki már turistaként vagy állampolgárként sem fogadna el egy etnikumba tartozót, akkor belsőbb szinteken biztosan nem és ez vice versa is érvényes. Ennek tükrében a kérdezettek valamivel több, mint 1/6-a teljesen elzárkózik a cigányság elfogadásától, míg valamivel több, mint 65 százalék ez az eredmény a családtagként való rákérdezés során.

Az eredmény várható volt, de azért elgondolkodtató. A teljes elutasítást vallók aránya magas, főleg annak tudatában, hogy a kérdőív tanúsága szerint nincsenek komolyabb összetűzések a cigány és nem cigány népesség között.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadó egyetért-e azzal, hogy az állam évente több milliárd forinttal támogatja az integrációs programokat, kezdeményezéseket. A kifejezetten tényközlő, egyenes és provokatív kérdés, mely nem arra vonatkozott, hogy tud-e róla, hanem hogy egyetért-e vele, megint kényes témának bizonyult. Hasonlóan, mint a társadalmi távolság vizsgálatánál, itt is 60 százalék fölött volt azok aránya, akik valamilyen formában nem értenek egyet a dologgal és 15 százalék körüli azok aránya, akik teljesen egyetértenek vele.



3. ábra

Egyetért-e azzal, hogy az állam évente több milliárd forinttal támogatja az integrációs programokat?

Azért is mondtam, hogy hasonló az eredmény, mint a feljebb kielemezett Bogardus-skála, mivel itt is viszonylag számottevő a missingek száma, melynek oka az előbb már fejtegetett dolgok lehetnek. Valamint ez az a kérdés, ahol a kérdezettnek is része van a problémában. Amíg csak az országban (esetleg a településen) levő dolgokat kellett minősíteni (van- konfliktus, hallott-e róla, hogy...), addig a cigánysághoz való viszony elfogadó, de legalább is nem elutasító, vannak konfliktusok, de nem jelentősek, az országban vannak problémák, de az adott településen ez nem jellemző. Viszont amikor már a saját életter, vagy a befizetett adó elosztásának a kérdése kerül terítékre, akkor a kép megváltozik és egy távolságtartó és már inkább elutasító magatartás figyelhető meg.

A Bogardus-skála egyes kérdéseinek és a támogatás pártolásának, vagy elutasításának eredményeit vizsgáltam. Az alábbi táblázat a Bogardus-skála végpontjának, azaz a családtagként való elfogadásnak és az előbbi kérdés keresztábrás elemzését mutatja.

7. táblázat⁸⁵

A magyar állam évente több százmillió forinttal támogatja a cigányság integrációját. Ön egyetért ezzel?						
Elfogadna-e egy cigány származásút családtagként?		Egyáltalán nem érték egyet	Inkább nem érték egyet	Inkább egyetérték	Teljesen egyetérték	Összesen
Elfogadná	érték	11	12	16	8	47
	%-os érték	7,1%**	7,8%	10,4%*	5,2%	30,5%
Nem fogadná el	érték	49	27	17	14	107
	%-os érték	31,8%*	17,5%	11,0%**	9,1%	69,5%
Összesen	érték	60	39	33	22	154
	%-os érték	39,0%	25,3%	21,4%	14,3%	100,0%

⁸⁵ A cellákban a pozitív kapcsolatot *-gal, míg a negatív kapcsolatot**-gal jelölöm.

A kapcsolat meglétét a khi-négyzet teszt bizonyítja (0,022). Ellenben a szorosság vizsgálata alapján nem fedezhető fel szoros kapcsolat (Cramer $V=0,022$). Akik nem fogadnának el egy cigányt családtagnak, azok jó eséllyel nem helyeslik a kezdeményezést sem. (a minta közel 50 százaléka) Míg az egyetértők és elfogadók aránya a mintában 15 százalék körül alakul. Négy cella esetében találtam érvényes erősséget, „az egyáltalán nem értek egyet” és az „inkább egyet értek” kategóriákban.⁸⁶ A Bogardus-skála többi kérdésével összevetve már nem kaptam értékelhető eredményt, mindössze az a számbeli tendencia figyelhető meg, amely ennél a táblánál is, miszerint az egyet nem értés és az el nem fogadás együtt jár, valamint azok körében nagyobb az egyet nem értés aránya, akik nem fogadnák el őket. Ez igaz még a turistaként való kérdésre is. De összességében elmondható, hogy inkább nem támogattam a vizsgált mintán az állam pénz kihelyezése a cigányságot segítő cégekhez, alapítványokhoz, szervezetekhez.

Összefoglalás

A vizsgálat végeztével több érzés is megfogalmazódott bennem, amelyek ambivalensek voltak, mint ahogyan a kutatás alapján tapasztalt kép is kettős. Egyfelől a kutatás egy része, mely a helyi viszonyokat vizsgálta, pozitív és biztató eredménnyel szolgált. Amennyiben a szakirodalommal összevetve, a vártnál kevesebb problémát tártam fel a cigánysággal kapcsolatban a három faluban. Kevés konfliktus jellemzi a kapcsolatot a lakosok között, ha fellépnek néha, akkor sem lesznek köztéma tárgyává, sem az együttélés meghatározóivá. A képet árnyalja az a tény, hogy Nak községben inkább fordulnak elő nézeteltérések, vagy etnikai konfliktusok, az okok között, csak a nagyobb település, mint meghatározó tulajdonságot találtam. Vagyis a nagyobb lélekszám egyenesen arányos a konfliktusok számával.

A külső megítélést azonban már sztereotipikusnak találtam. Az elképzelések, hogy különböző intézményekben, helyszíneken milyen gyakran ér valakit megkülönböztetés roma származása miatt, a média romaképét tükrözi vissza. Ahogy a vizsgálatokból is kiderült a média befolyásoló ereje egy egész kisebbség életére kihatással lehet, abban a

⁸⁶ lásd Melléklet 5

viszonyban, hogy mennyiszer és milyen körülmények között, milyen státuszban mutatja be a tagjait. De nem csak a kisebbség életére van befolyásoló erővel, hanem a megítélés szempontjából is meghatározóvá válhat. Ráadásul azért is problémás ez a kép jelen esetünkben, mivel a külső megítélés teljességgel eltért a helyi viszonyokat taglaló kérdések eredményétől.

A harmadik meghatározó tanulság, a Bogardus-skála által kimutatott eredmény. A skála tanúsága szerint az elfogadás mindaddig sokaknak elfogadható, míg a személyesebb terekbe nem hatolnak be a romák. A nivellálódó eredmények a távolság csökkenésének függvényében, a korábban tapasztalt konfliktusmentes együtt élés képét megkérdőjelezi, vagy új színben tünteti fel. A végső összegzés és tapasztalat levonása előtt, megemlítendő az oktatási formára és a támogatásokra vonatkozó kérdések eredménye. Mind a két esetben inkább elzárkózóak voltak az emberek, azaz a berögzült formákat és szokásokat preferálták, valamint a befizetett adó alternatív felhasználását.

A tanulmány készítése alatt egy olyan kép fogalmazódott meg bennem, melyben a három település lakosai békében, konfliktusoktól mentesen élnek együtt. De közben megtartják a távolságot egymástól, ahogy a média is megkülönbözteti őket. Egy következő vizsgálat tárgya lehetne, hogy a média hatására történik-e ez így, vagy a média berendezkedése táplálkozik berögzült társadalmi formákból, szokásokból.

Az integrációs törekvések úgy tűnik a felszínen megvalósulnak, amennyiben el tudjuk fogadni ezen három településen történt vizsgálatot bármilyen következtetés levonására. Azonban a felszín alatt, a hagyma belső héjain még nem tudott áthatolni az Unió üzenete és megkülönböztetés mellett elmarad az egyenlőség elfogadás.

Bibliográfia

Jean-Pierre Liegeois (2009): *Romák Euópában.*

Pont Kiadó, Budapest. 2009.

Hegedűs Sándor (2000): *Cigányábrázolás a magyar költészetben.*

Konsept-H Kiadó, Piliscsaba. 2000.

Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába.*

Osiris Kiadó, Budapest. 2006.

Ligeti György (2008): *Kikről van szó?*

In.: Furray Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk.): Gypsy studies – Cigány Tanulmányok 8. Esélyek és korlátok – A magyarországi cigány közösség az ezredfordulón.

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék, Pécs. 2008. 7-19.

Furray R. Katalin (2008): *Eredmények és problémák az iskolázásban.*

In.: Furray Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk.): Gypsy studies – Cigány Tanulmányok 8. Esélyek és korlátok – A magyarországi cigány közösség az ezredfordulón.

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék, Pécs. 2008. 20-43.

Bernáth Gábor - Wizner Balázs (2008): *Esélyek és esélyegyenlőtlenségek.*

In.: Furray Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk.): Gypsy studies – Cigány Tanulmányok 8. Esélyek és korlátok – A magyarországi cigány közösség az ezredfordulón.

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológiai Tanszék, Pécs. 2008. 44-62.

Ladányi János-Szelényi Iván (2000): *Ki a cigány?*

In.: Forray Katalin (szerk.): Romológia-Ciganológia.

Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2000. 13-25.

Apró Antal Zoltán (2000): *Cigányok foglalkoztatása – esélyek és lehetőségek a munkaerőpiacon.*

In.: Forray Katalin (szerk.): Romológia-Ciganológia.

Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2000. 279-283.

http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf (Letöltve: 2010. 11. 13.)

Babusik Ferenc (1999): *Kutatás a roma gyerekeket képző általános iskolák körében.*

www.delphoi.hu/download-pdf/roma-altisk-1.pdf (Letöltve: 2010. 11. 10.)

Gidáné Orsós Erzsébet (2007): *Útkeresés. A cigányok múltja, jelene és jövője.*

Comenius Kft, Pécs. 2007.

Simon Zoltán (2001): *A romák helyzete Európában – kisebbségpolitikai kihívások (kézirat az Európai tanács Parlamenti Közgyűlése megbízásából, a Magyar Országgyűlés Külügyi Hivatala és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal megbízásából)*

www.epa.oszk.hu/00400/00462/00013/1.htm (letöltve: 2010. 11.11.)

http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf (letöltve: 2010. 10. 15.)

Harmat József (2008): *A Collegium Martium tíz éve.*

In.: Nagy Attila- Péterfi Rita (szerk.): Hídszerepek.

Gondolat Kiadó, Budapest. 2008. 237-299.

Oláh Anna (2003): *Szegregáció kontra integráció.*

Fordulópont 2006/3 15-24.

Hargitai Dávid - Jármí Éva (2007): *Romológiai ismeretek – az etnikai identitás fejlesztése.*

In.: Hantos Ágnes - Jármí Éva (szerk.): Pszichológiai módszerek a munkavállalási készség fejlesztésére. Képzési segédlet a gyermekotthonban dolgozó szakemberek számára. Gyermekvédelmi füzetek.

Fice Magyarország, Budapest. 2007. 65-77.

Babusik Ferenc (2003): *Késői kezdés, lemorzsolódás – cigány fiatalok az általános iskolában.*

Új pedagógiai szemle 2003/10 3-18.

Zombory Máté-Kovai Melinda (2002): *A magyarországi roma népesség foglalkoztatottsága.*

www.szochalo.hu/szochalo/upload/zombory_kovay_romafoglalk.rtf (letöltve: 2010. 10. 05.)

Spéder Zsolt (2009): Demográfiai portré 2009. Jelentés a magyar népesség helyzetéről.

KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest. 2009.

Babusik Ferenc (2004): *Állapot-, mód-, és okhatározók.*

A romák egészségi állapota és az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférése - I. rész

Beszélő. 2004/ 11 11-32.

Laky Teréz (2004): Magyarországi munkaerőpiac.

Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest. 2004

www.portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf012a.html?2667 (utoljára letöltve: 2010. 11. 10.)

Babusik Ferenc (2005): *A szegénység csapdájában. Cigányok Magyarországon - szociális-gazdasági helyzet, egészségi állapot, szociális, és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés.*

In: Babusik Ferenc (szerk.): *Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon - Státusz, etnicitás, kirekesztődés az egészségügyben és a szociális szférában.*

L'Harmattan, Budapest, 2005. 244-320

Szalai Júlia (2002): *A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarorszáján.*

Szociológiai Szemle 2002/4. 34–50.

Babusik Ferenc (2007): *Magyarországi cigányság. Strukturális csapda és kirekesztés.*

Esély 2007/1

Kurdi Krisztina (2001): *A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kulturális helyzete.*

József Attila Közalapítvány, Budapest. 2001.

Arany Orsolya Virág – Gyurokné Dr. Bódi Csilla (2004): *A Dél-Dunántúli régió szociális helyzetelemzésének összefoglalója*

www.deldunantul.com/download.php?id=258 (letöltve 2010.11.13)

Vizsgálat az oktatási tárca integrációs programjának fogadtatásáról.

www.okm.gov.hu/letolt/users/matiscsaka/2003/05/TARKI_sajt2.ppt (letöltve: 2010. 09. 15)

Diszkrimináció a munkaerőpiacon

www.amarodrom.hu/archivum/96/diszkri.html (letöltve: 2010.11.11.)

A Human Rights Watch/Helsinki angol nyelvű kiadványából fordította: Veress Krisztina

Magyarok és romák.

<http://www.gallup.hu/gallup/self/polls/nepszava/nepszava4.html> (letöltve 2010.11.13.)

Gyulavári Tamás (szerk. 2002): *Az Európai Szociális Alap és Magyarország.*

Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Budapest. 2002.

Gyukits György (2000): *A romák egészségügyi ellátásának szociális háttere.*

In.: Cigánynak születni.

Új mandátum, Budapest. 2000. 471-491.

Prónai Csaba (2000): *Tanulmányok a magyarországi romák egészségügyi helyzetéről 1990-2000.*

www.romaweb.hu/doc/konyvtar/pronai_a_romak_egeszsegugyi_helyzeterol.pdf
(letöltve: 2010.11.12.)

Kadét Ernő (2005): *A magyar média romaképe.*

In.: Diósi Ágnes (szerk.): *Jövők munkások cigány értelmiségiek mondják.*

Gladiátor Kiadó, Budapest. 2005 98-106.

Messing Vera (2005): *Egymásnak kiszolgáltatva. Interetnikus konfliktusok és a média.*

In.: Neményi Mária – Szalai Júlia (szerk.): *Kisebbségek kisebbsége.*

ÚMK, Budapest. 2005. 316-353.

Erős Ferenc (2005): *Az előítélet-kutatás dilemmái.*

In.: Neményi Mária – Szalai Júlia (szerk.): *Kisebbségek kisebbsége.*

ÚMK, Budapest. 2005. 225-254

Lukács György Róbert (2005): *Roma munkaerő-piaci programok és környezetük.*

In.:Neményi Mária – Szalai Júlia (szerk.): Kisebbségek kisebbsége.

ÚMK, Budapest. 2005. 355-375.

Neményi Mária (2005): *Szegénység-etnicitás-egészség.*

In.:Neményi Mária – Szalai Júlia (szerk.): Kisebbségek kisebbsége.

ÚMK, Budapest. 2005. 152-193

Zolnay János (2005): *Szakitópróbák. A roma közoktatási integráció esélyei.*

In.:Neményi Mária – Szalai Júlia (szerk.): Kisebbségek kisebbsége.

ÚMK, Budapest. 2005. 193-223.

Brewer, Marilyn B. – Kramer, Roderick M. (1985): *The psychology of intergroup attitudes and behaviour.*

Annual Review of Psychology 1985/36 219-243

Szárász Miklós György (2007): *Cigányok. Európa indiánjai.*

Helikon, Budapest. 2007.

Örkény Antal – Székelyi Mária (2005): *Egy közösen elkezdett projekt vázlatos története.*

http://www.csepele.com/kotet/csepele60_orkeny_szekelyi.pdf (letöltve:
2010.11.11.)

Earl Babbie (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.*

Balassi Kiadó, Budapest. 2003.

Társadalompolitikai attitűdök a magyar felnőtt lakosság körében 2010/1

www.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo_hun.pl?sorszam=TDATA-H20 (letöltve:
2010.11.12.)

Horváth István (2006): *Kisebbségszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák*

Kolozsvári Egyetem Kiadó, Kolozsvár. 2006.

Sajtos László – Mitev Ariel (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv

Alinea Kiadó, Budapest. 2007.

Kiss Katalin (2005): *A magyarországi cigányság – avagy népünk majdnem tíz százalékáról*

www.elib.kkf.hu/edip/D_11973.pdf (letöltve: 2010. 11.14.)

A dél-dunántúli régió munkaerő-piaci helyzete – hátrányos helyzetű rétegek

www.ddrmk.hu/documents/roma/mta.pdf (letöltve: 2010,11.14.)

Településszintű munkaerő-piaci adatok 2008. november 20.

http://www.ddrmk.hu/documents/Telesor_tolna_0811.pdf (letöltve: 2010.11.14.)

1991. évi IV. törvény

www.net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100004.TV

Mellékletek

Melléklet 1.

1991, évi IV. törvény

1. § A foglalkoztatás elősegítése a munkanélküliség megelőzése és hátrányos következményeinek enyhítése érdekében a Kormány, a helyi önkormányzatok, továbbá a munkaadók és a munkavállalásra jogosultak, valamint az utóbbiak érdekképviselői szervezetei együttműködnek.

2. § (1) A foglalkoztatás elősegítése és az álláskereső támogatása során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani. E rendelkezés nem zárja ki azt, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetben levőket többletjogosultságok illessék meg.⁸⁷

⁸⁷ Forrás: www.net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100004.TV (Letöltve: 2010.11.10.)

Melléklet 2.

02. Milyen gyakran érte Önt hátrányos megkülönböztetés az életben?

1 – nagyon gyakran

2 – gyakran

3 – néha

4 – elvétve

5 – soha

9 – Nem tudja

0 – Nem válaszol

03. Mit gondol, hol ér valakit leggyakrabban hátrány csak azért, mert az illető cigány?

	Gyakran	Ritkán	soha	NT	NV
1. Munkavállalásnál	1	2	3	9	0
2. Rendőrségen	1	2	3	9	0
3. Bíróságon	1	2	3	9	0
4. Szórakozóhelyen	1	2	3	9	0
5. Önkormányzatnál	1	2	3	9	0
6. Utcán	1	2	3	9	0
7. Iskolában	1	2	3	9	0
8. Egészségügyi ellátás során	1	2	3	9	0
9. Szomszédok részéről	1	2	3	9	0

04. Érte-e már gyermeket hátrányos megkülönböztetés a faluban pedagógus részéről cigány származása miatt?

1 – nagyon gyakran

2 – gyakran

3 – néha

4 – elvétve

5 – soha

9 – Nem tudja

0 – Nem válaszol

05. Tud-e Ön arról, hogy ért-e megkülönböztetés egy gyermeket osztálytársa részéről cigány származása miatt?

1 – nagyon gyakran

2 – gyakran

3 – néha

4 – elvétve

5 – soha

9 – Nem tudja

0 – Nem válaszol

06. Tud-e Ön arról, hogy a faluban munkavállalásnál ért-e valakit megkülönböztetés cigány származása miatt?

- 1-igen mindig
- 2-gyakran
- 3-előfordult néha
- 4-előfordult egyszer
- 5-soha

-
- 9-Nem tudja
 - 0-Nem válaszol

07. Egy cigány származásút....

1 = elfogadná, 2 = nem fogadná el, 9 = NT, 0 = NV

1. országba látogató turistaként elfogadna	
2. ország állampolgáraként elfogadna	
3. egy településen együtt élne vele	
4. lakószomszédként elfogadna	
5. barátként elfogadna	
6. családtagként elfogadna	

08. Ön Inkább olyan oktatási rendszer híve,

- 1. ahol a cigány és nem cigány gyerekek együtt tanulnak egy osztályban, vagy
- 2. ahol külön cigány és nem cigány osztályokban tanulnak a gyerekek, vagy
- 3. ahol a cigány gyerekek külön iskolában tanulnak

9=nem tudja

0=nem válaszol

09. A lakóhelyén voltak-e konfliktusok a cigányok és nem cigányok között az elmúlt egy-két évben?

- 1 – Nem voltak
- 2 – Jelentéktelen konfliktusok voltak
- 3 – Voltak, de nem súlyosak
- 4 – Súlyos konfliktusok voltak
- 5 – Nagyon súlyos konfliktusok voltak

9 – Nem tudja

0 – Nem válaszol

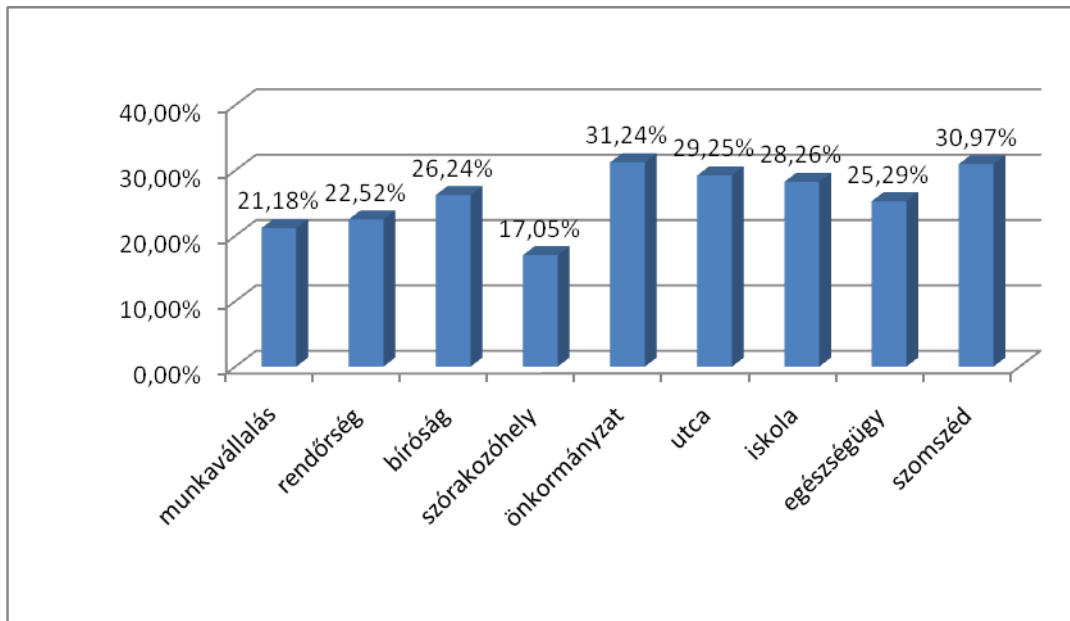
10. Egyetért-e azzal, hogy az állam évente több száz millió forinttal támogatja a cigányság integrációját?

- 1. Teljesen egyetértek
- 2. Inkább egyetértek, mint nem
- 3. Inkább nem értek egyet
- 4. Egyáltalán nem értek egyet

9- Nem tudja

0 - Nem válaszol

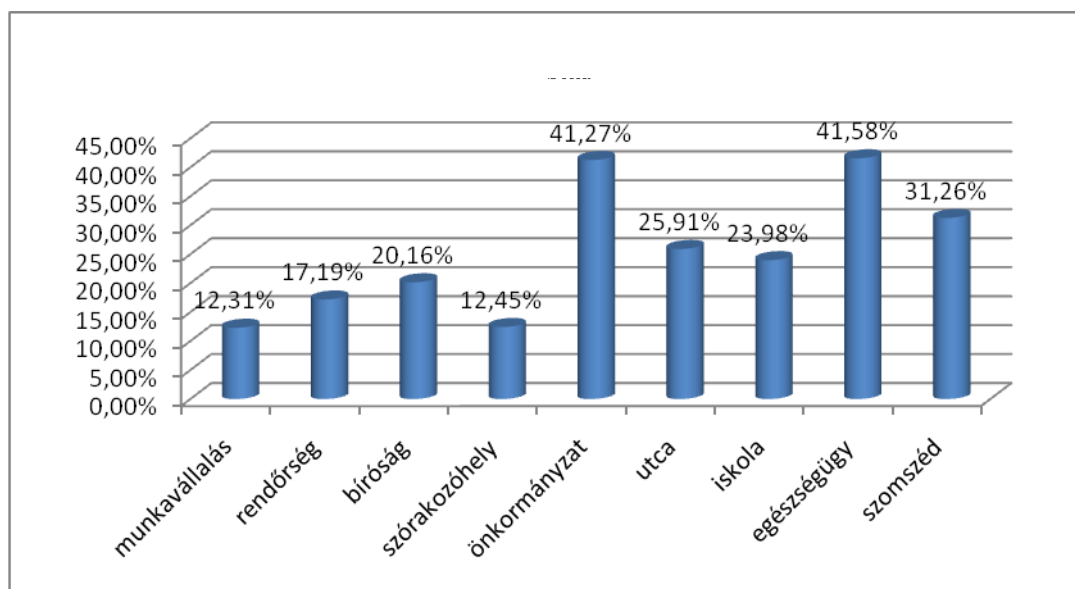
Melléklet 3.



4. ábra:

Milyen gyakran ér valakit hátrányos megkülönböztetés az alábbi helyeken cigány volta miatt?

„Ritkán”



5. ábra:

Milyen gyakran ér valakit hátrányos megkülönböztetés az alábbi helyeken cigány volta miatt?

„Soha”

Melléklet 4.

8. táblázat

		Mit gondol, milyen gyakran érhet valakit hátrány roma származása miatt az egészségügyi ellátás során?				
		Soha	Ritkán	Gyakran	Összesen	
Korcsoport	18-39	Érték	20	18	19	57
		%-os érték	13,2%	11,9%	12,6%	37,7%
		Adjusted Residual	-2,7	,4	2,8	
	40-59	Érték	28	15	9	52
		%-os érték	18,5%	9,9%	6,0%	34,4%
		Adjusted Residual	,9	-,2	-,8	
	60-	Érték	26	12	4	42
		%-os érték	17,2%	7,9%	2,6%	27,8%
		Adjusted Residual	2,0	-,2	-2,2	
Összesen		74	45	32		
		49%	29,8%	21,2%		

Melléklet 5.

9. táblázat

A magyar állam évente több százmillió forinttal támogatja a cigányság integrációját. Ön egyetért ezzel?							
			Egyáltalán nem érték egyet	Inkább nem érték egyet	Inkább egyetérték, mint nem	Teljesen egyetérték	Összesen n
Elfogadna-e egy cigány származásút családtagként?	Elfogadná	Érték	11	12	16	8	47
		%-os érték	7,1%	7,8%	10,4%	5,2%	30,5%
		Adjusted Residual	-2,6	,0	2,5	,6	
Nem fogadná el		Érték	49	27	17	14	107
		%-os érték	31,8%	17,5%	11,0%	9,1%	69,5%
		Adjusted Residual	2,6	,0	-2,5	-,6	
Összesen		Érték	60	39	33	22	154
		%-os érték	39,0%	25,3%	21,4%	14,3%	100,0%

Záradék

A TVSZ 171. § (5.) -nek megfelelően, alulírott Kovárczi Béla András nyilatkozom arról, hogy a most beadott szakdolgozat a saját szellemi termékem, azt más szakon szakdolgozatként nem nyújtották be. Az elkészítésénél csak a megjelölt eszközöket használtam.